

ლევან ზ. ურუშაძე

რუსეთის ანტიქართული პოლიტიკა

გამომცემლობა პაპკასია
თბილისი 2017

ცნობილი ქართველი ისტორიკოსის, პოლიტოლო-
გისა და პუბლიცისტის, ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორის ლევან ურუშაძის (07.02.1964-21.10.2013)
ნიგნი ეძღვნება რუსეთის ანტიქართულ პოლიტიკას.

რედაქტორები:

მიხეილ წერეთელი

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის

დირექტორის მოადგილე

ოთარ ჯანელიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა

ლამარა გოგოლაურის

ბარეკანის დიზაინერი

თეონა ჭანიშვილი

ISBN 978-9941-9508-3-4

© ლევან ზ. ურუშაძე, 2017.

რუსეთის ანტიქართული პოლიტიკა

ექვსიათასწლოვანი ისტორიული გამოცდილება გვასწავლის, რომ ქართველი ერის განვითარება მთლიანად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რაოდენ სრულქმნილია მისი ეთნიკური თვითშეგნება და ეთნოფსიქოლოგია და რამდენად ძალმოსილია მისი ეროვნული ენერგიის მაქსიმალური მობილიზაცია, ეროვნული თანხმობა და ერთსულოვნება, რათა მედგრად დაიცვას წინაპართაგან მემკვიდრეობით მიღებული ფუნდამენტური ფასეულობანი – მშობლიური ენა, სახელმწიფოებრიობა, ცხოვრების ტრადიციული წესი, სარწმუნოება, საკუთარი სასიცოცხლო ინტერესები და შიდაეთნიკური მთლიანობა. აკი მართებულად შენიშნავს ინდოელი მოაზროვნე ვივეკანანდა, რომ „ყოველ ერს, ისევე, როგორც ყოველ ცალკეულ ადამიანს, სიცოცხლის საფუძვლად უდევს ერთადერთი თემა – ცენტრალური ბგერა, რომლის გარშემო ჰარმონიის ყველა დანარჩენი ბგერა იკრიბება. თუკი ერი მას უკუაგდება, თუკი იგი უკუაგდება საკუთარი ცხოველმყოფელობის პრინციპს, საუკუნეთა მიერ გადმოცემულ გეზს, ეს ერი კვდება“.

1770 წლის დასაწყისში გამწვავდა ურთიერთობა ერეკლე II-სა და თურქეთს შორის. თურქეთი გამოვიდა ერეკლეს წინააღმდეგ სალაშქროდ. 1770 წლის 15 აპრილს გენერალმა ტოტლებენმა უარი თქვა ერეკლეს ლაშქრის სურსათით მომარაგებაზე, ხოლო 18 აპრილს – ასპინძის ბრძოლამდე ორი დღით ადრე, მოღალატურად არათუ დატოვა დისლოკაციის ადგილი, არამედ დატოვა სამეფოს საზღვრები. ხელშეკრულების მიხედვით კი ტოტლებენი ვალდებული იყო არა მარტო მოემარაგებინა სურსათით ქართული ლაშქარი, არამედ აღმოეჩინა მისთვის სამხედრო დახმარებაც. მიუხედავად ამისა, ერეკლემ მაინც მოახერხა თურქეთის დამარცხება.

რუსეთის ნამოქმედარის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი სახელმწიფო მოხელენი, მათ შორის, ერეკლე მეორის ვაჟი – ალექსანდრე ბატონიშვილი, რომელიც მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე აქტიურად იბრძოდა კავკასიაში რუსეთის ძალმომრეობის წინააღმდეგ. აღმოსავლეთ საქართველოს ლოიალური დამოკიდებულება რუსეთთან განპირობებული იყო რუსეთის საიმპერატორო კარის ფარისევლური დიპლომატიური დამოკიდებულებით ერეკლესთან (1770 წელს ერეკლე მეორე დააჯილდოვეს რუსეთის უმაღლესი ჯილდოთი – „ალექსი პირველწოდებულის“ ორდენით), რამაც საშუალება მისცა რუსეთის საჯარისო ძალებს, შეჭრილიყო ჩეჩნეთში 1782 წელს და 1783 წელს დაეპყრო იგი, შემდეგ კი ინგუშეთის ოკუპაცია მოეხდინა. 1793 წელს ყაბარდოს ჯერი დადგა (15-წლიანი წინააღმდეგობის მერე).

ჩრდილოკავკასიური სამთავროების ნაწილი, ისევე, როგორც აზერბაიჯანის უმეტესი ნაწილი, ექვემდებარე-

ბოდა ერეკლე მეორის ხელისუფლებას. ეს კიდევ უფრო აიძულებდა რუსეთს გაეძლიერებინა თავისი პოზიციები აღმოსავლეთ საქართველოში. დარწმუნდა რა იმაში, რომ ერეკლე მეორისა და იმერეთის მეფის სოლომონ პირველის დაინტერესებამ ევროპისადმი იკლო (რაც მთავარია, ევროპასაც არ სურდა კავკასიის გამო გაემწეავენინა ურთიერთობა რუსეთთან), რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლებამ ერეკლე მეორესთან გააგზავნა გერმანელი მედიკოსი მასონი რეინეგსი, რომელიც მეფის პირადი ექიმი შეიქნა. რეინეგსს ჰქონდა მიცემული საიდუმლო დავალება – დაერწმუნებინა ერეკლე მეორე იმაში, რომ საქართველოს არ გააჩნდა სხვა გზა, მას უნდა მიეღო რუსეთის მფარველობა.

1763 წელს რუსებმა კავკასიაში დააფუძნეს ქალაქი მოზდოკი, რომელიც 1770 წლისთვის აქციეს ძლიერ სიმაგრედ. სწორედ ამის შემდეგ დაიწყეს იქ დასახლება დონისა და ვოლგისპირეთის კაზაკებმა. მოზდოკი და მისი შემოგარენი გარდაიქმნა ჩრდილოეთ კავკასიაში მომავალი მოქმედების საიმედო პლაცდარმად (გაზ. „ქართული გაზეთი“, ბერლინი, №19-23, 1917). მაგრამ რუსეთი მშვენივრად ხედავდა, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაში წარმატების მოპოვება მხოლოდ სამხედრო მოქმედებით მეტად გაძნელდებოდა. ამიტომ, ის კვლავ დაუბრუნდა დიპლომატიურ „ეშმაკობებს“. აღდგა ენერგიული მოქმედებები აღმოსავლეთ საქართველოში რუსეთისთვის ჩვეული წესით – სიტყვიერი დაპირებებით და ზურგს უკან მოღერებული ხანჯლით.

რუსეთის საიმპერატორო კარის რწმუნებულებად კავკასიაში დაინიშნა გენერალი მედეში (ჩრდილოეთ კა-

ვკასიაში) და გენერალი ტოტლებენი (საქართველოში, ქართლ-კახეთის სამეფოში).

გრაფ ტოტლებენს ახლდა მცირე ზომის ლაშქარი, რაოდენობით 4000 ჯარისკაცამდე. ტოტლებენს დაევა-ლა დაერწმუნებინა ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II და იმერეთის მეფე სოლომონ I, რომ „ერთმორწმუნე“ რუსეთი იქნებოდა მათი ქვეყნების „თავისუფალი განვითარების“ გარანტი, თუ ისინი მოითხოვდნენ რუსეთის მფარველობას.

გეორგიევსკის ტრაქტატი

1769 წელს ერეკლე მეორემ რუსეთის ელჩს, პანინს, მისწერა, რომ თანახმაა გააფორმოს ხელშეკრულება და მიიღოს რუსეთის მფარველობა, თუ რუსეთი გაუწევს მას სამხედრო დახმარებას.

1783 წლის 24 ივლისს ქ. გეორგიევსკში, კავკასიის ჩრდილოეთით, გაფორმდა „გეორგიევსკის ტრაქტატი“, ხელშეკრულება, რომელსაც ხელი მოაწერეს რუსეთის მხრიდან – თავადმა პეტრე პოტიომკინმა, ხოლო ერეკლე მეორეს მხრიდან – თავადმა გარსევან ჭავჭავაძემ და ივანე ბაგრატიონმა (მეფის ხელისუფლების სრულუფლებიანმა წარმომადგენლებმა).

ამ ცივილიზებული „მოლაპარაკებების“ გარდა, რუსეთი აწარმოებდა აქტიურ საიდუმლო მოღვაწეობას კავკასიის მთელი რეგიონის მოქიშპე მხარეებად დასაყოფად, რომ მიეღწია მათი მაქსიმალური დასუსტებისათვის. ამ მხრივ სამაგალითოა წერილი, რომელიც მისწერა ეკატერინე მეორემ გენერალ მედემს 1771 წლის 17 აგვისტოს: „საჭირო და აუცილებელია, რომ ყაბარდოში ჩამოყალიბდეს ორი ტოლი ძალის მონინააღმდეგე მხარე, რათა: 1. ყაბარდოელები შეეჩვიონ მათ მიწაზე რუსი პრისტავის არსებობას და 2. საჭიროებისას გამოიძებნოს საშუალებები... ორივე მხარის დასაუძლურებლად. ამ დროს კი ყაბარდო იყო ერეკლე მეორის ვასალური ტერიტორია (სათავადო).

1783 წლის ე. წ. „გეორგიევსკის ტრაქტატი“ იქცა ერთგვარ ათვლის წერტილად, საიდანაც სათავეს იღებს ამის შემდეგ საქართველოს თავს დატეხილი ყველა უბედურება. რუსეთმა მაჰმადიანურ სამყაროზე ბევრად უარესი დამართა საქართველოს – მოსპო ქართული სახელმწიფო და გაანადგურა მეფის ინსტიტუტი.

ამ ხელშეკრულების დადება ქართლ-კახეთის მეფის ერეკლე II-ის მხრიდან უნდა შეფასდეს, როგორც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური შეცდომა. ერეკლემ არ გაითვალისწინა რუსეთთან ურთიერთობის ის მწარე გამოცდილება, რომელიც მანამდე იწვნია საქართველომ და პირადად მან. რად ღირს თუნდაც 1770 წლის აპრილში, ასპინძის ომამდე ორიოდე დღით ადრე, რუსული ლაშქრის და მისი სარდლის, გენერალ ტოტლებენის ლაღატი. 15 აპრილს მან უარი განუცხადა ერეკლეს ქართული ჯარის სურსათით მომარაგებაზე, ხოლო 18 აპრილს საერთოდ მიატოვა დისლოკაციის ადგილი და ქართლ-კახეთის სამეფოს საზღვრები...

ცნობილი ფრანგი სამართლისმცოდნე, სორბონის უნივერსიტეტის პროფესორი ლუი ლე ფური მიუთითებდა, რომ 1783 წლის 24 ივლისს დადებული „გეორგიევსკის ტრაქტატი“ წარმოადგენდა მფარველობით ხელშეკრულებას საერთაშორისო სამართლის ორ თანაბარუფლებიან (!) სუბიექტს შორის და რუსული მხარის მიერ მისი ცალმხრივად დარღვევის შემთხვევაში ტრაქტატი ითვლებოდა ანუღირებულად. ფრანგი ავტორის ამ მოსაზრებას მთლიანად იზიარებდნენ საერთაშორისო სამართლის სხვა ცნობილი ევროპელი ავტორიტეტები: ვატელი, ნიპოლდი, ოპენჰეიმი, კუნცი და ლისტი. ამ ტრაქტატით რუსეთი ვალდებული იყო რომელიმე მესამე ქვეყნის მხრიდან ქართლ-კახეთის სამეფოს მიმართ სამხედრო აგრესიის სა-

ფრთხის შემთხვევაში სამხედრო დახმარება აღმოეჩინა საქართველოსთვის.

ხშირად გაიგონებთ მავანთა მტკიცებას, რომ საქართველო „მუხლებზე დავარდნილი“ სთხოვდა რუსეთს თავის შემადგენლობაში მიღებას, რომ ეს იყო ერის ნება, რომ საქართველო რუსეთის გარეშე დაიღუპებოდა და ა. შ. ყოველივე ამის შესახებ სრულიად განსხვავებულ სურათს გვიხატავს ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა და 1917-1921 წლების დოკუმენტური მასალა.

ორასზე მეტი წლის წინანდელ მოვლენებზე საყურადღებო მოსაზრებებს ვხვდებით ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის გამოჩენილი მოღვაწის შალვა ამირეჯიბის ნაშრომში – „ადამიანები და საქმენი“, რომელიც გამოქვეყნდა პარიზში გამომავალი ქართულენოვანი ჟურნალის – „კავკასიონის“ 1930 წლის მეოთხე ნომერში.

ეხება რა ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე გიორგი XII-ის ვაჟის – დავითის აყვანის საკითხს, ავტორი მიუთითებს „ინვესტიტურაზე“ (რუსეთის საიმპერატორო კარისაგან გამოსაგზავნი თანხმობის დოკუმენტი – ლ. უ.), რომელსაც დავითმა დაუწყო ლოდინი და მანამდე თავი მეფედ არ გამოაცხადა. ეს დოკუმენტი პირველად არ მოდიოდა გარედან და გრძელი ისტორია ჰქონდა. მას აგზავნიდა ბიზანტია, მას აგზავნიდა სპარსეთი, იმხანად იგი უნდა მოსულიყო რუსეთისაგან. ეს საკითხი გიორგი მეთორმეტემ ბრწყინვალედ ჩაატარა, როდესაც ჯერ თავი მეფედ გამოაცხადა და მერე შეუდგა რუსეთთან ინვესტიტურაზე საუბარს.

დავითმა სწორედ ამ ბაგრატიონულ ტრადიციას უღალატა. ჩვეულებრივად დავითმა იანგარიშა, რომ რუსეთისთვის მისი ტახტზე აყვანა უფრო ადვილი იქნებოდა,

ვიდრე ტახტიდან ჩამოგდება და დინასტიის ბედიც ამ მცდარმა ანგარიშმა გადაწყვიტა.

საქართველოს უბრალო ეჭვიც რომ გასჩენოდა, რომ ქართველების ნდობას რუსები ერთ დღეს ასე მზაკვრულად გამოიყენებდნენ, იმაზე დაფიქრდებოდნენ, რომ რუსეთი ამას სწორედ მაშინ ჩაიდენდა, თუ რაიმე მცდარი ნაბიჯით საქართველოს ტახტი თუნდაც მცირე ხნით უმეფოდ დარჩებოდა.

„ერთის მხრით, გიორგი მეთორმეტის სიკვდილმა და მეორეს მხრით იმან, რომ დავითმა დაუყოვნებლივ თავი მეფედ არ გამოაცხადა და თავისით დატოვა ტახტი ცარიელი, შექმნა ისეთი გარემოება, რომ რუსეთს მხოლოდ მცირე ღონისძიებალა დასჭირდა, რათა თავისი განზრახვა სისრულეში მოეყვანა. ისტორიაში იშვიათია ისეთი მაგალითი, როდესაც კეთილ საბაბს და „მოწყალე ხელს“ ასე უსინდისოდ ჩამოეთრიოს დინასტია ტახტიდან, როგორც რუსეთმა ჩაიდინა საქართველოში“ (ჟ. „კავკასიონი“, 1930 წ., №4).

რუსეთის ამ ვერაგობას სავსებით ადასტურებს ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, მკვლევარი-ისტორიკოსი ალექსანდრე მანველიშვილი თავის ნაშრომში „შემობრუნება“.

ცნობილია, რომ ქართველმა თავადაზნაურობამ რუსეთის იმპერატორის „ერთგულებაზე ფიცი“ დადო რუსული ზარბაზნებითა და სამხედროებით გარშემორტყმულ სიონის ტაძარში (და არა ისე, როგორც გიგა ლორთქიფანიძე გვეჩუქურტულება ფილმში „წიგნი ფიცისა“).

ამდენად, ზემოთ მოყვანილი ადასტურებს იმას, რომ რუსეთის იმპერატორის მიერ 1801 წელს მანიფესტის გამოქვეყნება მთლიანად მზაკვრობაზე იყო დაფუძნებული და არა „მუხლებზე დავარდნილი“ ერის თხოვნაზე.

რუსებს უკვე წინასწარ ჰქონდათ გადანყვებილი საქართველოს დამოუკიდებლობა ზევიდან გაეუქმებინათ, რაც განახორციელეს კიდეც.

იმპერატორ პავლეს უკვე შედგენილი ჰქონდა საქართველოს ანექსიის საიდუმლო მანიფესტი. საიდუმლო ბრძანებაც უკვე გაცემული იყო საქართველოში დაბანაკებული რუსეთის ჯარის უფროსის გენერალ ლაზარევისადმი, რომ მეფე გიორგის გარდაცვალების შემდეგ ტახტზე არ დაეშვათ მისი მემკვიდრის – დავითის გამეფება, მიუხედავად იმისა, რომ იგი უკვე დამტკიცებული იყო ტახტის მემკვიდრედ.

„გეორგიევსკის ტრაქტატის“ მიხედვით, ხელშეკრულების ნებისმიერი შეცვლა შესაძლებელი იყო მხოლოდ და მხოლოდ მონაწილე მხარეების – რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთთან თანხმობით, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ „გეორგიევსკის ტრაქტატი“ იყო საერთაშორისო ხელშეკრულება, დადებული ორ სუვერენულ სახელმწიფოს შორის!

აქვე აღვნიშნავთ, რომ როგორც XX, ისე XIX საუკუნის სწავლული იურისტები – ვატელი, ოპენჰეიმი, ლავრენსი, კუნცი, ვერდროსი და სხვანი მიუთითებდნენ, რომ ასეთ შემთხვევაში პროტექტორატის ქვეშ მყოფი სახელმწიფოები ინარჩუნებენ საერთაშორისო სამართალსუბიექტობას.

საქართველოს ელჩი რუსეთის საიმპერატორო კარზე სხვა სახელმწიფოთა ელჩების თანასწორი უფლებით სარგებლობდა.

1783 წლის ტრაქტატი იყო უფრო მეტი, ვიდრე ხელშეკრულება. ის ამავე დროს იყო კავშირისა და მეგობრობის ხელშეკრულება, რომელიც აწესებს არბიტრაჟს იმ შემთხვევისათვის, თუ მხარეთა შორის რაიმე უთანხმოება ჩამოვარდა.

რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის სამი ეტაპი

საქართველო ისტორიულად მხოლოდ მაშინ იყო ძლიერი, როდესაც მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიასთან, ე. ი. როდესაც კავკასიის რეგიონი ქმნიდა ერთიან ეთნოპოლიტიკურ და გეოპოლიტიკურ ჯაჭვს, ერთიან მძლავრ სისტემას. კავკასიის ყველა აბორიგენი, ავტოქტონი ხალხი (ალან-ოსების, თანამედროვე სომხების და ზოგი თურქულენოვანი ხალხის გარდა) მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან ერთიანი იბერიულ-კავკასიური გენეტიკური ფესვებით (თანამედროვე აზერბაიჯანელებს ასევე აქვთ კავშირი ამ ფესვებთან, მათი წარმომავლობა ამ შერწყმის შედეგია, კერძოდ, იბერიულ-კავკასიური წარმომავლობის კავკასიელი აბორიგენი ალბანელების შერწყმა მომხდურ თურქულ ტომებთან). ათასწლეულების განმავლობაში კავკასია წარმოადგენდა შედუღებულ ეთნოგენეტიკურ და პოლიტიკურ ორგანიზმს. ძველი ნელთალრიცხვის IV-III საუკუნეებიდან დაწყებული ქართლის (იბერიის) სამეფოსა და ჩრდილოეთ კავკასიის კავშირი იმდენად ძლიერი იყო, რომ სტრაბონისთვის ძურძუკები, დიდოელები, დალესტნელები და სხვ. იყვნენ იბერიელები (იბერები). ასეთი შეთანხმებული, ურთიერთპატივისცემისა და ეროვნული

თვითშეგნების პოლიტიკაზე აგებული კავკასია წარმოადგენდა მონოლითურ სისტემას და რეგიონში შემავალი ყველა სამთო-საუღელტეხილო და წყლის გადასასვლელი საიმედოდ იყო დაცული.

ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ იბერიულ-კავკასიური ავტოქტონი ხალხების მისწრაფება ერთიანობისაკენ, ახლელულების განმავლობაში ჩამოყალიბებული მათი საერთოკავკასიური თვითშეგნება და ტრადიციები იმდენად ძლიერად მოქმედებდა მოსულ არაავტოქტონ ხალხებზე (ოს-ალანებზე, სომხებზე, კუმუხელებზე, ყარაჩაელებსა და ზოგიერთ სხვა მცირერიცხოვან ხალხზე), რომ მათ გადმოიღეს ეს ტრადიციები და შეუერთდნენ ურთიერთობის არსებულ სისტემას.

მაგრამ, როგორც ცნობილია, მტერი იმით არის საშიში, რომ ყოველთვის აქვს შორს მიმავალი გეგმები. კავკასიასთან დაკავშირებული ექსპანსიონისტური პოლიტიკის დასაწყისიდანვე, რუსეთის იმპერიულმა ძალებმა ფსონი დადეს რეგიონის საერთოკავკასიური თვითშეგნებიდან ამოვარდნილ ორ არაავტოქტონ ხალხზე – ოსებზე და სომხებზე და, სამწუხაროდ, დაიწყო ნაყოფიერი მუშაობა ამ ხალხების და მათ მიერ დაკავებული ტერიტორიების გამოყენებისათვის რუსული პოლიტიკის გასატარებლად კავკასიაში.

ვინაიდან კავკასიაში მოსულმა ყველა დამპყრობმა კარგად იცოდა, რომ როგორც საქართველო, ისე კავკასიის ნებისმიერი რეგიონი დაუძლეველია, ვიდრე არსებობს კავკასიელ ხალხთა ეს ეთნო-პოლიტიკური კავშირი, მოსულები (პირველ რიგში, ერთმორწმუნე რუსეთი) ფსონს დებდნენ უძველეს პოლიტიკურ ფანდზე – „დაპყავი და იბატონე“, რუსეთი, როგორც მეფის, ასევე ბოლშევიკურ-კომუნისტური და პოსტკომუნისტური, იყო და არის მისი მიმდევარი.

რუსული კავკასიური პოლიტიკა შეიძლება დაიყოს სამ ეტაპად:

1. მეფის რუსეთის კავკასიური პოლიტიკა (1760-1917);
2. ბოლშევიკურ-კომუნისტური პოლიტიკა (1917-1990);
3. თანამედროვე რუსეთის კავკასიური ნეოიმპერიული პოლიტიკა (1991-დან დღემდე).

უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა ეტაპზე რუსული კავკასიური პოლიტიკის არსი არ იცვლებოდა. ახლა ბევრს ლაპარაკობენ „ორი რუსეთის“ – დემოკრატიულის და რეაქციულის არსებობაზე.

ამ ყალბი თეზის გამხმოვანებლები რატომღაც „ივინყებენ“ რუსული კულტურის გამოჩენილ მოღვაწეთა გამონათქვამებს (პირველ რიგში, ნ. ბერდიაევის, ა. ბელის, ზ. გიპიუსის, ბ. პილნიაკის და სხვათა) იმის შესახებ, რომ საუკუნეების განმავლობაში რუსულ გენეტიკურ კოდში ინერგებოდა „დიდმპყრობელური“ („ველიკოდერჟავული“) თვითშეგნება. ამას მოწმობს კავკასიის ხალხებთან რუსეთის ურთიერთობის მთელი ისტორია.

აქ საჭიროა ითქვას, რომ „დიდ რუს დემოკრატებად“ წოდებული დეკაბრისტების იდეოლოგიის საფუძველში იდო რუსული ჰეგემონიზმის იგივე იდეა, მაგრამ რის ხარჯზე? ამას ვრცლად პასუხობს დეკაბრისტ პესტელის რუსეთის კონსტიტუციის პროექტი. პროექტი ითვალისწინებდა, მაგალითად, კავკასიის ავტოქტონი ხალხების გასახლებას რუსეთის სიღრმეში, დარჩენილი ნაწილის ასიმილირებას რუსეთის მოსახლეობასთან.

დიდმპყრობელური სულით გაჟღენთილი პეტრე პირველის ანდერძი წარმოადგენდა რუსეთის მოქმედების პროგრამას XVIII საუკუნის მეორე ნახევარშიც. ამ დროს არ შეიძლება არ აღინიშნოს დასავლეთ ევროპის ქვეყნების

მმართველთა სრული პოლიტიკური ინდიფერენტულობა საქართველოსა და მთელი კავკასიის მიმართ, რომლის სახელითაც საქართველოს მეფე ვახტანგ VI დახმარებას სთხოვდა ევროპას 1700-1720 წლებში (იხ. ალ. მანველიშვილი, „რუსეთი და საქართველო“ – 1801-1951, პარიზი, 1951, ტ. I).

1792 წლის 8 მაისს, გენერალ გუდოვიჩისთვის მიწერილ საიდუმლო წერილში ეკატერინე II მიუთითებდა, რომ ირანის მხრიდან საფრთხის შემთხვევაში მიზანშეწონილი იყო საქართველოში რუსული ჯარის შეყვანა. ამის შემდეგ ტრაქტატის პირობები დაირღვა 1795 წელსაც, როდესაც რუსეთმა არაფერი იღონა ალა-მაჰმად ხანის წინააღმდეგ ერეკლე II-ისთვის სამხედრო დახმარების აღმოსაჩენად.

იმდროინდელი მოვლენების ანალიზი სრულ საფუძველს გვაძლევს იმისა, რომ გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები: 1. მართალია, ლეკიანობას მანამდეც ჰქონდა ადგილი აღმოსავლეთ საქართველოში, მაგრამ მან განსაკუთრებით მწვავე და დაუნდობელი ხასიათი მიიღო სწორედ 1783 წლის შემდეგ. ამით დაღესტნელებმა სამაგიერო გადაუხადეს საქართველოს სწორედ „გეორგიევსკის ტრაქტატის“ დადებისთვის; 2. ტრაქტატის დადების გამო შურისძიების აქტი გახლდათ, ასევე, ალა-მაჰმად ხანის 1795 წლის ლაშქრობაც, რაც კრწანისის ტრაგედიით დასრულდა. აღნიშნულ წელს ცარისტულმა რუსეთმა უხეშად დაარღვია ტრაქტატის პირობები, არ აღმოუჩინა რა არანაირი სამხედრო დახმარება ქართლ-კახეთის სამეფოს.

ჩვენ, ქართველებმა გადავაციოთ ჩვენი თავი რუსეთს ხელშეკრულებით 1783 წელს და ამით მთელი კავკასია მივეცით მას ხელში. აქედან განავითარა რუსეთმა თავისი გავლენა სპარსეთზე და აქედან დაამარცხა ოსმა-

ლეთი“ – აღნიშნავდა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი და პოლიტიკური მოღვაწე, პროფესორი მიხეილ (მიხაკო) ნერეთელი. აღსანიშნავია, რომ იგი სავსებით იზიარებდა ლუი ლე ფურისა და სხვა ევროპელ სამართლისმცოდნეთა მოსაზრებას „გეორგიევსკის ტრაქტატის“ შესახებ.

ნაცვლად იმისა, რომ მაქსიმალური ძალისხმევა გამოეყენებინა იმერეთის სამეფოსთან კავშირის გამყარებისათვის და ესარგებლა იმერეთის ტახტის იმჟამინდელი მპყრობელის, თავისი ღვიძლი შვილიშვილის, სოლომონ II-ის სრული ლოიალობით, აღედგინა იმერეთისა და ქართლ-კახეთის ერთიანობა და შემდეგ ეზრუნა დასავლეთ საქართველოს სამთავროებთან კავშირის გამყარებისათვის, ნაცვლად იმისა, რომ ყურად ელო ჩრდილოეთ კავკასიის ბეგების თხოვნა და უზრუნველყო მათი მოკავშირეობა, ნაცვლად იმისა, რომ განუხრელად ეზრუნა ქვეყნის სამხედრო-თავდაცვითი პოტენციალის განმტკიცება-განვითარებაზე, ერეკლე II-მ „რუსეთის ერთმორწმუნეობას“ გადააყოლა ქართლ-კახეთის და, საბოლოო ჯამში, სრულიად საქართველოს და კავკასიის რეგიონის დამოუკიდებლობა...

იმჟამინდელი ვითარების გაცნობა ცხადყოფს, რომ არსებობდა მეტად ნოყიერი და სავსებით რეალური ნიადაგი იმისა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო კარის მიერ საქართველოს ინტერესების შესაბამისი გონივრული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში შექმნილიყო ძლიერი საერთო-კავკასიური კოალიცია, რაც, საბოლოო ჯამში, უპირობოდ გახდებოდა მყარი და იმ დროისათვის გადაულახავი ბარიერი ცარისტული რუსეთის ზრახვების ხორცშესხმის გზაზე. ძნელი არ არის იმის მიხედვით, რომ ამგვარი პოლიტიკის წარმატებით გატარების შემთხვევაში კავკასიის რეგიონი უცილობლად აღმოჩნდებოდა ევროპის

ყურადღების არეალში... მაგრამ, ჩვენდა სამნუხაროდ, ეს მარტოოდენ იმდროინდელ რეალურ ვითარებაზე დაფუძნებული განსჯაა იმისა, თუ რა მოხდებოდა, ერეკლე II-ს რომ ჰქონოდა მეტი პოლიტიკური და დიპლომატიური ალლო და უნარი სხვათა აზრის მოსმენა-გაანალიზებისა...

ამდენად, ვერასგზით ვერ დავეთანხმებით 2008 წელს გამოცემული სქელტანიანი მონოგრაფიის – „რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში“ ავტორებს, რომლებიც მიუთითებენ: „არსებული გამოცდილების და ალლოს საფუძველზე ერეკლემ, როგორც ჩანს, ყველაფერი განჭვრიტა; ქართლ-კახეთის მეფე ამიტომ ეწინააღმდეგებოდა შესაბამის დასასრულს, მაგრამ რუსულმა დიპლომატიამ და საერთოდ პოლიტიკამ, იგი აიძულა სავალალო ნაბიჯი გადაედგა“. საუბედუროდ, ვერაფერი ვერ განჭვრიტა ერეკლემ და მისი სწორედ ეს არაპორსმჭვრეტელობა ძალზე ძვირად დაუჯდა საქართველოს და კავკასიის მთელ რეგიონს! მანამდე, ავტორები აღნიშნავენ: „1770-1780 წლები ქართლ-კახეთის პოლიტიკური განმტკიცების ხანაა. ამ პროცესს მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საქართველოს საქმეებისადმი რუსეთის ერთგვარად გულგრილმა დამოკიდებულებამ, ირანისა და თურქეთის ამ ფაქტით კმაყოფილებამ და შედარებითმა დასუსტებამ“. ნაშრომის ეს ადგილი სრულ წინააღმდეგობაშია ჩვენ მიერ ზემოთ მოხმობილ ავტორთა ნააზრევთან. სწორედ ეს პერიოდი, 1770-დან 1781 წლამდე, არ გამოიყენა ქართლ-კახეთის მეფემ, გამოავლინა რა პოლიტიკური და დიპლომატიური უსუსურობა. ჩვენი აზრის მართებულობას ადასტურებს მონოგრაფიის ავტორთა შემდეგი სიტყვები (თუმცა, ისინი ნამდვილად ვერ გამოდგება ერეკლეს „ჭკვიანი პოლიტიკოსობის“ დასტურად): „მაგრამ ერეკლე ჭკვიანი პოლიტიკოსი იყო და კარგად ხვდებოდა, რომ რუსეთს საქართ-

ველოსთან დამყარებული მფარველობითი ურთიერთობის ფორმა არ აკმაყოფილებდა და მზად იყო ერთ დათმობაზე წასულიყო და მას დამოკიდებულების უფრო მძიმე ფორმა – ქვეშევრდომობა შესთავაზა. მაგრამ რუსეთის იმპერია საქართველოს სამეფოს სრული გაუქმებისათვის ილვწოდა და, ბუნებრივია, ეს შეთავაზება უარყო“.

იგივე ავტორები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებზე, ერეკლეს პოლიტიკაზე საუბრისას ხშირად ეყრდნობიან საბჭოთა პერიოდის ავტორთა ნაშრომებს, რომლებიც იმჟამინდელი კონიუნქტურის დამღითაა დაღდასმული.

1798 წელს ქართლ-კახეთის ტახტზე ასული გიორგი XII აღმოჩნდა ყოვლად უსუსური მმართველი. ამით ისარგებლა რუსეთმა და უკვე 1800 წლის 15 ნოემბერს რუსეთის ელჩმა კნორინგმა მიიღო იმპერატორ პავლე I-ის საიდუმლო რესკრიპტი. ამ დროს გიორგი XII უკვე ლოგინად იყო ჩავარდნილი. რესკრიპტის ძალით, გიორგის გარდაცვალების შემდეგ ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე არ უნდა დაეშვათ ტახტის მემკვიდრე დავითი. აღნიშნული წლის 18 დეკემბერს, როდესაც გიორგი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, პავლე I-ის უმაღლესი მანიფესტით, აღმოსავლეთ საქართველო რუსეთის ტერიტორიად გამოცხადდა. გიორგი XII კი გარდაიცვალა 28 დეკემბერს.

იცოდა რა, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით ქართლ-კახეთის სამეფო კარს შეეძლო „გეორგიევსკის ტრაქტატის“ ბათილად ცნობა, რუსეთმა სასწრაფოდ, 1801 წლის დამდეგსვე მოახდინა სამეფოს ოკუპაცია. ხსენებული წლის 16 თებერვალს თბილისში, სიონის ტაძარში საგანგებოდ შეყარეს ხალხი, რათა მათთვის წაეკითხათ პავლე I-ის მიერ ხელმოწერილი მანიფესტი.

როგორც ითქვა, რუსული იმპერიული ისტორიოგრაფია მრავალი ათწლეულის მანძილზე ურცხვად გვიმტკიცებდა, რომ 1801 წელს ქართველი ერი „სიხარულით“ და „ტაშ-ფანდურით“ შეხვდა ცნობას რუსეთთან ქართლ-კახეთის შეერთების შესახებ. 1983 წელს საქართველოს სსრ-ის მარიონეტულმა რეჟიმმა ხომ ზარ-ზეიმით აღნიშნა ე. წ. „გეორგიევსკის ტრაქტატის“ მე-200 წლისთავი და ამ თარიღთან დაკავშირებით მონუმენტიც წამოაყუდეს თბილისის შემოსასვლელში. ამ „ხელთუქმნელი“ ძეგლის შემდგომი ბედი, ვგონებ, ყველასთვის კარგად არის ცნობილი: ჯართი!

რუსეთის მტაცებლური პოლიტიკა შეეხო უკლებლივ ყველა სფეროს, რომლებსაც სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველი ერისათვის.

1802 წლის ივლისში კახეთის თავადები, რომლებმაც უარი განაცხადეს დამორჩილებოდნენ მეფის რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმს, ერეკლე მეორის ვაჟის ალექსანდრე ბატონიშვილის მეთაურობით, გამოვიდნენ რუსთა მმართველობის წინააღმდეგ. მცირე ხნის შემდეგ მათ გლეხობის მნიშვნელოვანი ნაწილიც მიემხრო. აჯანყების საერთო ხელმძღვანელობა ალექსანდრე ბატონიშვილს დაეკისრა. აჯანყებულთა მთავარი მოთხოვნა იყო ქართლ-კახეთის სამეფოს უპირობოდ აღდგენა და მეფედ იულონ ბატონიშვილის დადგენა.

ერეკლე II-ის ვაჟი ალექსანდრე ბატონიშვილი (1770-1844) საქართველოს ახალი ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ფიგურაა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ჯერ ცარისტული, შემდეგ კი ბოლშევიკურ-კომუნისტური იდეოლოგია 200 წლის მანძილზე საგულდაგულოდ ჩქმალავდა მის პიროვნებას და მის ღვანლს ქართველი ერის წინაშე.

ჩვენ აუცილებლად გვინდა აქვე მოვიყვანოთ ცნობები ამ დიდი ქართველის შესახებ.

დაახლოებით 1789 წლიდან ალექსანდრე უშუალოდ მონაწილეობდა ქართლ-კახეთის სამეფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში: იგი განაგებდა ქვემო ქართლს, როგორც საუფლისწულო მამულს. 1795 წელს 25 წლის ბატონიშვილი აქტიურად მონაწილეობდა კრწანისის ომში. ამ საბედისწერო ომის შემდეგ მისი უშუალო ხელმძღვანელობით მიმდინარეობდა ირანელთა მიერ იავარქმნილი თბილისის აღდგენა.

ალექსანდრე ბატონიშვილის მოღვაწეობაში უმთავრესი ის გახლდათ, რომ იგი აშკარად დაუპირისპირდა როგორც მამამისის, ისე თავისი უფროსი ძმის – გიორგი XII-ის მცდარ პრორუსულ პოლიტიკას. იგი ზედმინევნით ითვალისწინებდა რუსეთთან ურთიერთობის მწარე გაკვეთილებს. ამასთან, ბატონიშვილის პოზიციაზე მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია სოლომონ ლიონიძის პიროვნებამ.

„ხმლისა და ფაკტის რაინდმა ალექსანდრე ბატონიშვილმა „დიპლომატიის“ გზა რუსეთთან თავიდანვე ნაგებულად მიიჩნია და მარტო შეტევებით და აჯანყებებით ცდილობდა, რომ ახლად შექმნილ მდგომარეობას (რუსთა ბატონობას – ლ.უ.) სიმტკიცე არ მისცემოდა“-ო, აღნიშნავდა ქართული ემიგრაციის თვალსაჩინო წარმომადგენელი, ცნობილი მკვლევარი თამარ პაპავა.

1800 წლიდანვე ალექსანდრე ბატონიშვილი სათავეში ჩაუდგა ქართლ-კახეთის ბრძოლას სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსადგენად. იმ დროისათვის იგი უკვე დიდად პოპულარული იყო მოსახლეობაში.

აღნიშნულ წელს ალექსანდრემ დატოვა თავისი რეზიდენცია შულავერში და ოსმალეთის საზღვრისაკენ, სამ-

ხრეთ საქართველოში გაემართა. მან კავშირი დაამყარა სამცხე-საათაბაგოს და ყარსის გამგებლებთან, რომელნიც გამოირჩეოდნენ ანტირუსული განწყობილებით. ამასთან, მას მხარს უჭერდნენ ბატონიშვილები – იულონი, მირიანი და ფარნაოზი და ალექსანდრეს დედა – დარეჯან დედოფალი.

ალექსანდრეს ავტორიტეტის დასტური გახლდათ ერთი ღირსშესანიშნავი ფაქტი. ბრძოლის დაწყების წინ გენერალმა ლაზარევმა წერილი გაუგზავნა ჩრდილოეთ კავკასიის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან გამგებელს ომარ-ხანს შეკითხვით, თუ რატომ უპირისპირდებოდა ეს უკანასკნელი რუსეთს. ომარ-ხანმა ასეთი პასუხი გასცა რუს გენერალს: „ ჩემი საყვარელი ძმა, ალექსანდრე ბატონიშვილი, შვილი დიდი მეფის, მამიჩემის, ირაკლისა, მოვიდა სტუმრად ჩემთან. მივიღე რა ის სტუმართმოყვარეობის მოვალეობით, საჭიროდ ვცან მისი დახმარება. მე არ მქონდა სურვილი, მქონოდა თქვენთან კავშირი, გარდა მეგობრული ურთიერთობისა, რაც ჩემთვის შესაძლებელი იყო, მაგრამ რა ვქნა, როდესაც ღმერთმა საქმე ასე მოაწყო. თუ ის (ალექსანდრე – ლ. უ.) დასთანხმდება შერიგებაზედ, მე მასთან ერთად კმაყოფილი ვიქნები იმ მიზეზით, რომ ჩემი სტუმარია და მთხოვა დახმარება. და, თუ ის კმაყოფილი არ იქნება, ასევე მეც არ ვიქნები“. წერილი გაეგზავნა ლაზარევს 1800 წლის ნოემბრის დამდეგს.

ალექსანდრემ და ომარ-ხანმა დახმარება სთხოვეს ირანის შაჰს, მაგრამ ამაოდ. საბოლოოდ, ალექსანდრე და მისი ძმადნაფიცი 15000 დაღესტნელით და ბატონიშვილის პირადი ლაშქრით შეებრძოლნენ რუსეთის ჯარს. ბრძოლა მოხდა 1800 წლის 7 ნოემბერს. ქართლ-კახეთის და დაღესტნის გაერთიანებულ ლაშქარს ალექსანდრე

სარდლობდა. ერთი რაზმი მან იმერეთში გაგზავნა თავის დისშვილთან – სოლომონ II-თან, რათა ეს უკანასკნელი დახმარებოდა თავისი ჯარით. სამწუხაროდ, რუსთა მრავალრიცხოვნობამ თავისი გაიტანა. დაღესტნის ხანი უკან დაბრუნდა, ალექსანდრე ბატონიშვილმა კი ირანს შეაფარა თავი.

იმავედროულად, ნოემბრის დამლევს მძიმედ დასნეულდა გიორგი XII. იმ დროისათვის ლაზარევს და კნორინგს უკვე ჰქონდათ მიღებული უზენაესი საიდუმლო რესკრიპტი, მაუწყებელი იმისა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო გუბერნიის სახით უნდა შეერთებოდა რუსეთს.

1801 წლის თებერვალში ალექსანდრე ბატონიშვილმა კვლავ დაიწყო ბრძოლისთვის მზადება.

ხალხის ზურგსუკან ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებას და მის რუსეთის შემადგენლობაში ინკორპორაციას მოსახლეობა ვერ ეგუებოდა. ნიშანდობლივია ის მდგომარეობა, რომ ამ უდიდესი განსაცდელის ჟამს ერთ მუშტად შეიკრა ქართლ-კახეთის თითქმის მთელი მოსახლეობა, ერი და ბერი. ხალხის უდიდესი ნაწილი უმაღლამოვიდა ბაგრატიონთა ტახტის დასაცავად. ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა ქართლ-კახეთის მცხოვრებთა საპროტესტო წერილი საიმპერატორო კარისადმი, რომელიც კახეთის 1802 წლის ამბოხებამდე მცირე ხნით ადრე იქნა შედგენილი და სრულუფლებიან წარმომადგენელთა ხელით გადაეცა საქართველოში მინისტრად დანიშნულ კოვალენსკის:

„უმოწყალებსო ხელმწიფევ! როდესაც ერთგულებასა ზედა თქვენისა იმპერატორობისა დიდებულებისასა დაგვაფიცეს, მყის გამოგვიცხადდა მანიფესტი, რომ ვითომ ჩვენ მოგვეხსენებინოს კარსა წინაშე უდიდებულესისა ხელმწიფისა თქვენისასა – მეფე აღარ გვინდა და უმე-

ფოდ შემოსულვართ მფარველობასა ქვეშე... ათას ორასი წელი, მეტი არის, რომ ბაგრატოვანნი მემკვიდრეობენ და აგრეთვე მრავალი ამათაგანი, ჩვენის გულისთვის წამებულან, ქრისტესთვის და ჩვენთვის სისხლი დაუნთხევით და ჩუენც ამათ წინ ამოვწყვეტილვართ მრავალნი" – ვკითხულობთ ამ წერილში.

რა თქმა უნდა, რუსეთის საიმპერატორო კარამდე ამ დოკუმენტს არ მიუღწევია და რომც მიეღწია, არანაირი შედეგი არ ექნებოდა. მდგომარეობა თანდათანობით უარესდებოდა. რუსი მოხელენი უმოწყალოდ, მოურიდე-ბლად აწიოკებდნენ მოსახლეობას, აიძულებდნენ უარი ეთქვათ მრავალსაუკუნოვან ადათ-წესებზე და მისცემოდნენ რუსულ, ქართული ნიადაგისათვის აბსოლუტურად უცხო და ველურ ყოფა-ცხოვრებას.

„ საკმარისი იყო ერთი უბრალო ეჭვი აეღოთ მოსახლეობაზე, რომ უმაღლესადნენ, ზურგზე გაუკრავდნენ ხელებს, კისერზე მძიმე ტვირთს ჩამოჰკიდებდნენ, და როგორც დამნაშავეს, 50 ვერსტს და ხშირად უფრო მეტს, ფეხით ატარებდნენ. მოხელენი და ოფიცრები სოფლებიდან ძალით ერეკებოდნენ ქალიშვილებს და აუპატიურებდნენ

შეიძლება კი ბრალად დავდოთ ქართველებს ის, რომ მათ საკუთარი ადათ-წესები ჰქონდათ... რომ მათ არ ესმოდათ ჩვენი მართვა-გამგეობა, ჩვენი სამართალწარმოება? ამ ხალხისათვის ყოვლად უცხო იყო ის ადმინისტრაციული ზომები, რაც ზედგამოჭრილი გახლდათ ველიკოროსიის გუბერნიებისათვის" – წერდა მე-19 საუკუნის რუსი ისტორიკოსი, პროფ. დუბროვინი.

ყოველივე ზემოთქმულმა, აუტანელმა პირობებმა, რუს ჯარისკაცთა და მოხელეთა ზღვარდაუდებელმა ძარცვა-გლეჯამ აიძულა კახეთის მოსახლეობა ამბოხებუ-

ლიყო. ამბოხება დაიწყო 1802 წლის ივლისის დამდეგს. მოსახლეობამ კატეგორიული უარი განაცხადა დამორჩილებოდა რუსულ ადამ-ნესებს.

ამ დროს აქტიურად ამოქმედდა რუსეთის დაუძინებელი მტერი – ალექსანდრე ბატონიშვილი, რომელსაც საკუთარი რაზმებით ახლდნენ ქართლ-კახეთის დიდებულები. მას დაუკავშირდნენ, აგრეთვე, დარეჯან დედოფალი, მარიამ დედოფალი, ვახტანგ, დავით, ფარნაოზ, თეიმურაზ, ჯიბრაელ ბატონიშვილები, ანტონ კათოლიკოსი და სამეფო ოჯახის სხვა წევრები.

ამბოხების ხელმძღვანელი ალექსანდრე ბატონიშვილი იყო. მან წერილები დაუგზავნა კავკასიის დიდებულებს, ყაზახისა და ბორჩალოს თათრებს, რომლებიც ასევე აამხედრა რუსების წინააღმდეგ. ამბოხებულებს მიემხრნენ სამცხე-ჯავახეთისა და იმერეთის დიდებულებიც.

1802 წლის 21 ივლისს კახეთის თავადაზნაურობამ წერილი გაუგზავნა რუსეთის ჯარის ერთ-ერთ მეთაურს, გენერალ გულიაკოვს, სადაც მიუთითებდნენ, რომ რუსეთმა უღალატა მის მიერ გეორგიევსკში დადებულ პირობას, რომ რუსმა მოხელეებმა აანოკეს საქართველო: „ჩვენ გვებრძოდა დიდი ხელმწიფე ხონთქარი, ჩვენ გვებრძოდა ყენი და ყმანიც მისნი ვიყავით... მაგრამ, ამაებს თავი არც ერთს არ დავუდევით, თუმცა ძალას გვატანდნენ... ვერც მაშინ და ვერც მას უკან ჩვენში ვერ მოშალეს მეფობა, ვერც მოშალეს ეპისკოპოსობა, ვერც მოშალეს თავადობა, ვერც მოშალეს გლეხობა... ამ დიდროვანის ურჯულოს მტერთაგან, რომ მოსვენება არ გვქონდა, ხმლითაც ბევრი მოვიშორეთ, მართლის და ტყუილის თქმითაც და მიცემითაც დაღესტანს ვიშორებდით“ – აღნიშნულია წერილში.

ალექსანდრე ბატონიშვილი ირანის შაჰის კარს დაუკავშირდა. აბას-მირზამ შეისმინა ქართველი ბატონიშვილის თხოვნა და მის განკარგულებაში მოზრდილი ლაშქარი გამოგზავნა. 22 ივლისს გენ. გულიაკოვი ქართველთ-მოძულეობით ცნობილ გენ. ლაზარეს ატყობინებდა, რომ ალექსანდრე 40000 მებრძოლით ბელაქნის მახლობლად იყო დაბანაკებული და ხელსაყრელ მომენტს ელოდებოდა კახეთში შესასვლელად. აღსანიშნავია, რომ ალექსანდრეს ამ ლაშქარში შედიოდნენ როგორც საინგილოს ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა, ისე დაღესტნელები, განჯის სახანოს თათრები და სპარსელები.

რა თქმა უნდა, რუსეთის საიმპერატორო კარი ვერ შეეგუებოდა საქართველოში დანყებულ ამბოხებას, ვინაიდან იგი ამ მოძრაობაში კავკასიის სხვა ტერიტორიების ჩართვის მომასწავებელი იყო. ქართლ-კახეთში რუსეთის დამატებითი მრავალრიცხოვანი ლაშქარი იქნა გამოგზავნილი.

ამბოხებულთა წინააღმდეგ რუსთა დამსჯელ ოპერაციას სათავეში ჩაუდგა დაუნდობლობით ცნობილი სომხური წარმოშობის გენერალი ლაზარევი. საბოლოოდ, აჯანყებულებმა ვერ შეძლეს რუსეთის დიდძალი ჯარისთვის წინააღმდეგობის გაწევა.

დაიწყო სასტიკი რეპრესიები, მათ შორის, სამეფო ოჯახის წევრთა მიმართ, რასაც 1803 წლის თებერვლიდან ახორციელებდა 1802 წლის სექტემბერში კავკასიის მთავარმართებლად დანიშნული, წარმოშობით ქართველი გენერალი პავლე ციციანოვი (ციციშვილი). „პავლე ციციანოვი სისხლით, სიმამაცით, ნიჭით იყო ქართველი, ხოლო სულით და იდეურად რუსი“-ო, სავსებით სამართლიანად აღნიშნავდა ალ. მანველიშვილი.

3. ციციანოვი სასტიკად გაუსწორდა აჯანყების ორგანიზატორებს და მონაწილეებს. ბევრი სიკვდილით დასაჯეს. ციციანოვის ბრძანებით ქართლ-კახეთის ბაგრატიონთა სამეფო ოჯახის 100-მდე წევრი ძალდატანებით რუსეთში გადაასახლეს. მათ შორის იყო გიორგი XII-ის ქვრივი მარიამ დედოფალი, რომელმაც 1803 წლის 21 აპრილს ხანჯლით განგმირა მის წასაყვანად დედოფლის სასახლეში მისული გენერალი ლაზარევი.

ეს ღირსშესანიშნავი ეპიზოდი თავის მოხსენებით ბარათში აქვს აღწერილი რუს დიდმოხელეს კ. ლოფიცკის: 1803 წლის აპრილში ციციანოვმა ანტირუსული განწყობილებით ცნობილ მარიამ დედოფალს (გიორგი XII-ის ქვრივს) მიუგზავნა გენ. ლაზარევი. ამ უკანასკნელს სისრულეში უნდა მოეყვანა დედოფლის რუსეთში გადასახლების გადანყეტილება. 21 აპრილს ლაზარევმა თავისი რაზმით ალყაში მოაქცია დედოფლის სასახლე. ლაზარევის მოთხოვნას მარიამისადმი, რომ ეს უკანასკნელი დაჰყოლოდა მის ნებას, შედეგი არ მოჰყოლია. ამის შემდეგ გენერალმა დედოფალთან ოფიცერი კურაკოვი გაგზავნა და უბრძანა, რომ მარიამი ძალდატანებით გამოეყვანათ შენობიდან. კურაკოს გენერალიც შეჰყვა და მცირე ხნის შემდეგ კვლავ თავად სცადა მარიამის გამოყვანა, მაგრამ ამ უკანასკნელმა ხანჯალი იშიშვლა და იქვე განგმირა ქართველთმოდულე გენერალი. ასეთი გახლდათ ამ მოხელის აღსასრული.

1804 წელს მოხდა მთიულეთის ცნობილი აჯანყება, რომლის დროს მთიულეებს შეუერთდნენ გუდამაყრელები, აგრეთვე, ჭართლის, ქსნის, ხანდოს ხეობების მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ფშავ-ხევსურები და თუშები. მათი მთავარი მოთხოვნაც ქართლ-კახეთის სამეფო ხე-

ლისუფლების აღდგენა იყო. ხსენებული წლის 9 აგვისტოს მათ შეძლეს რუსული ლაშქრის დამარცხება. რუსეთიდან კვლავ შემოვიდა მრავალრიცხოვანი დამხმარე ჯარი. ამბოხებულთა წინააღმდეგ მოქმედებას ისევ გენერალი ციციანოვი ხელმძღვანელობდა. აჯანყებულებმა ვერ გაუძლეს მათზე გაცილებით მრავალრიცხოვან ოკუპანტთა შემოტევას. მთიულეთის აჯანყება დამარცხდა. ციციანოვის მითითებით დააპატიმრეს და გადაასახლეს აჯანყების 300-ზე მეტი მონაწილე. რუსეთში გადასახლეს ფარნაოზ ბატონიშვილი და მისი ოჯახი. წარმოუდგენელი ბარბაროსობა გამოიჩინეს მთიულეთის მოსახლეობის მიმართ: ქალები უღელში შეაბეს და მათრახებით სცემეს, ცემით დახოცეს 23 მთიული და ა. შ.

ამბოხების ჩახშობის შემდეგ სპარსეთს შეაფარა თავი ამბოხების ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა, შემდგომში გამოჩენილმა მეცნიერმა თეიმურაზ ბატონიშვილმა. მრავლისმეტყველია თეიმურაზის ბიოგრაფიის ერთი ფაქტი. 1805 წელს იგი მთავარმართებელ პ. ციციანოვს სპარსეთიდან სწერდა: „... არა ვართ ჩვენ გოჭთაჯნი მხოლოდ გლახაკებრივისა პურისა ჭამისანი, არამედ ყოველთვის სისხლდანთხევით მცდელნი ბაგრატიონთა ოჯახის აღდგენისანი“.

ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თვალსაჩინო წარმომადგენელი შალვა ამირეჯიბი სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ ბატონიშვილის ამ ღირსებით აღსავსე სიტყვებს ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ, ორმოცი წლის მანძილზე ჰქონდა „თილისმური მნიშვნელობა და ქართველობა ბაგრატიონებისათვის იბრძოდა, რადგან მათი ტახტის აღდგენაში თავისი დამოუკიდებლობის აღდგენას ხედავდა“.

1804 წლის ამბოხების მზადებისას, რასაც ხელმძღვანელობდნენ იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილები, ალექსანდრე ბატონიშვილი მირზა-ხანის დახმარებით ბორჩალოსა და ყაზახში შემოჭრას გეგმავდა. საბოლოო მიზანი თბილისის რუსთაგან განმენდა იყო.

1812 წლის იანვარში ახალმა, ძლიერმა აჯანყებამ იფეთქა კახეთში. 31 იანვარს ამბოხებულებმა ახმეტიდან განდევნეს ეგზეკუციის მიზნით გაგზავნილი რუსული რაზმი. 6 თებერვალს აიღეს სიღნაღი და ბოდბისხევი. მათ მიჰყვა კაკაბეთი, მანავი, ანაგა და კახეთის სხვა სოფლები. მალე აჯანყებულებს მიემხრნენ თუშ-ფშავ-ხევსურნი და გუდამაყრელები.

აჯანყების ჩასახშობად გაიგზავნა საექსპედიციო კორპუსი გენერალ პაულიჩის მეთაურობით. სასტიკი ბრძოლა გაიმართა სოფელ ჩუმლაყთან, სადაც ოკუპანტებს დაუპირისპირდა 4 ათასზე მეტი აჯანყებული. მათგან ბევრი შეენირა რუსებთან შეტაკებას. დაიღუპა ერეკლე II-ის სიძე ვახტანგ ორბელიანი. გრიგოლ ბატონიშვილი იძულებული გახდა დაღესტანში გახიზნულიყო. დუშეთის მიმართულებით გაიგზავნა რაზმი პოლკოვნიკ უშაკოვის მეთაურობით. ისინი დაუნდობლად გაუსწორდნენ ამბოხებულებს, აიღეს დუშეთი, ანანური და თიანეთი. 5 მარტს, გადამწყვეტი შეტაკების შემდეგ, ხალხის თვალწინ საჯაროდ ჩამოახრჩვეს აჯანყებულთა 8 მეთაური.

1812 წლის შემოდგომაზე ალექსანდრე ბატონიშვილის თაოსნობით იფეთქა ახალმა აჯანყებამ. 10 ოქტომბერს მოხდა სასტიკი შეტაკება, რომელიც 7 საათი გრძელდებოდა. ალექსანდრე ბატონიშვილის ლაშქარი იძულებული გახდა უკან დაეხია. რუსებმა მინასთან გაასწორეს სოფლები შილდა და საბუე, მთლიანად გადაწვეს და აკაფეს ვენახები.

26 ნოემბერს, სოფელ მანავთან მოხდა გადამწყვეტი შერკინება. რამდენიმესაათიანი ბრძოლის შემდეგ ალექსანდრე დამარცხდა და რაზმის დარჩენილ ნაწილთან ერთად შატილს შეაფარა თავი.

1812 წლის ივლისში აჯანყებისთვის მზადებას იწყებს თუმ-ფშავ-ხევსურეთი. ამბოხების მოთავეებმა სწორედ ირანში მყოფ ალექსანდრეს სთხოვეს სათავეში ჩადგო-მოდა მათ. 11 ივლისს მან თანხმობის წერილი აფრინა ქართლ-კახეთის თავადებთან და ახალციხეში მყოფ სოლომონ მეორესთან მოწოდებით, რომ ერთიანი ძალებით შეებოდნენ მტერს.

იმავე წლის აგვისტოში კავკასიას მოადგა ირანის 20000-იანი ჯარი, რომლის ერთ-ერთი სარდალი თავად ალექსანდრე იყო. სექტემბრის დამდეგს მთელ საქართველოში გავრცელდა ალექსანდრეს მიერ შედგენილი მოწოდების ტექსტი. აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობა უდიდესი სიხარულით შეეგება ბატონიშვილს. მასვე შეუერთდნენ ლეკები და ვაინახები (ჩეჩნები და ინგუშები). დაიწყო კახეთის ცნობილი აჯანყება, რომლის სულისჩამდგმელი გახლდათ ირანიდან დაბრუნებული ალექსანდრე ბატონიშვილი. პარტიზანული რაზმები შიშის ზარს სცემდნენ რუსთა რაზმებს, რომლებსაც ხშირად გამყიდველი ქართველები ედგნენ სათავეში. ერთ-ერთი მათგანი გახლდათ მაიორი ორბელიანი, რომლის რაზმი განადგურებულ იქნა ამბოხებულთა მიერ. სამწუხაროდ, ეს მცდელობაც წარუმატებლად დასრულდა, თუმცა, ამ აჯანყებამ რუსეთს კიდევ ერთხელ დაანახვა, რომ საქართველოს და, საერთოდ, კავკასიის სახით „კერკეტ კაკალთან“ ჰქონდა საქმე, რომ ქართველნი ასე იოლად არ დათმობდნენ დამოუკიდებლობას. დამარცხების შემდეგ,

1818 წლამდე, ალექსანდრე ბატონიშვილი დაღესტანში იმყოფებოდა.

1813 წლის 30 მაისს რუსთა საექსპედიციო რაზმი სოფელ ლეზაისკართან დაბანაკდა. ხევსურებმა მოხუცები, ქალები და ბავშვები მთებში გახიზნეს და გადამწყვეტი ბრძოლისთვის მოემზადნენ. ისინი შატილის მისადგომებთან დახვდნენ მტერს და, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა გაუმართეს რუსებს, რომლებიც რაოდენობით დიდად აღემატებოდნენ ამბოხებულებს. 700-ზე მეტი ხევსური დაეცა ამ უთანასწორო ბრძოლაში. გადარჩენილებმა დატოვეს შატილი. რუსთა გაბოროტებულმა ჯარმა მინასთან გაასწორა ხევსურთა 20 სოფელი.

აჯანყების 29 მეთაურს ციმბირში სამუდამო კატორღა მიუსაჯეს. საჯაროდ ჩამოახრჩვეს ამბოხების მონაწილე მრავალი გლეხი, 31 მონაწილე გაასახლეს საქართველოდან.

ამავე პერიოდში, 1816 წლიდან ანტირუსული გამოსვლები დაიწყო ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში. ჩრდილოკავკასიელთა გააქტიურებას დიდად შეუწყო ხელი კავკასიის მთავარმართებლად გენერალ ერმოლოვის დანიშვნამ. ერმოლოვი გამოირჩეოდა კავკასიელ ხალხთა მიმართ განსაკუთრებული სიძულვილით. ალექსანდრე ბატონიშვილი ვაინახთა ამ ბრძოლის აქტიური გულშემატკივარი და მონაწილე გახდა. 1819 წელს იგი კვლავ ირანში გადავიდა და ხელახლა შეუდგა ახალი ბრძოლისათვის მზადებას. ამის შემდეგ იგი იყო რუსეთ-ირანის 1826-1828 წლების ომის აქტიური მონაწილე და ირანის ჯარის ერთ-ერთი სარდალი.

1831 წელს პროგრესულად მოაზროვნე ქართველ მოღვაწეთა ჯგუფმა ფარულად დაიწყო მზადება ახალი ანტირუსული ამბოხებისათვის. დიმიტრი, ფარნაოზ, თამარ ბატონიშვილების, ალექსანდრე და ვახტანგ ორბელიანების, სოლომონ დოდაშვილის, ელიზბარ ერისთავის, გიორგი ერისთავის, ფილადელფოს კიკნაძის, დიმიტრი ყიფიანის და სხვა მამულიშვილთა თაოსნობით, ამ მიზნის ხორცშესხმისათვის შეიქმნა ფარული საზოგადოება. იმთავითვე გადაწყდა აჯანყების ხელმძღვანელად ირანიდან ალექსანდრე ბატონიშვილის მონევა. განზრახული იყო მისი მეფედ კურთხევა და კონსტიტუციურ-მონარქიული წყობის დაფუძნება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც 1812 წლის კახეთის ამბოხების წინ, ისე 1832 წელს, ალექსანდრეს და სხვა ბატონიშვილებს აქტიური კონტაქტები ჰქონდათ საფრანგეთის პოლიტიკურ წრეებთან.

სამწუხაროდ, პროვოკატორებმა, პირველყოვლისა, იასე ფალავანდიშვილმა, გასცეს შეთქმულნი, რომლებსაც სასტიკად გაუსწორდა რუსეთის ხელისუფლება.

შეთქმულების დამარცხება უდიდესი ტრავმა იყო იმხანად უკვე ხანდაზმული ბატონიშვილისათვის (სიცოცხლის ბოლო წლები ალექსანდრე ბატონიშვილმა თეირანში გაატარა, სადაც ხელმოკლეობაში მყოფი აღესრულა 1844 წელს, 74 წლის ასაკში. სახელოვანი მამულიშვილი თეირანის სომხური ეკლესიის ეზოში განისვენებს).

ზემოთ ლაპარაკი იყო ქართლ-კახეთის 1802 წლის ივლისის აჯანყებაზე, რომელიც მარცხით დასრულდა.

ქართლ-კახეთის ოკუპაციისთანავე რუსეთმა დაიწყო კოლონიური პოლიტიკის გატარება დემოგრაფიის სფეროში, რომლის უმთავრესი მიზანი იყო საქართველოს

მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის შეცვლა. თუ 1800-იანი წლების დამდეგს აღმოსავლეთ საქართველოში რუსების რაოდენობა 0 გახლდათ, 1865 წელს მათი რაოდენობა 25 ათასი იყო, ხოლო 1897 წელს – 100 ათასი. 1829-1831 წლებში სამცხე-ჯავახეთში 30 ათასი სომეხი ჩაასახლეს. ნალკაში – 5 ათასზე მეტი ბერძენი. 1818 წელს 2 ათასი გერმანელი ჩაასახლეს ქვემო ქართლში...

რუსეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება. ამ მიზნით, 1811 წელს, იმპერატორის მითითებით, რუსეთში გაიწვიეს კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ II და დაუნიშნეს დიდი პენსია, საქართველოში კი გააუქმეს ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ავტოკეფალია და ქართული ეკლესია რუსეთის ეკლესიის სინოდს დაუქვემდებარეს. „საქართველოს უფლებააყრილ ეკლესიას ხსენებული წლიდან 1917 წლამდე მართავდა რუსეთის ეკლესიის მოხელე – ეგზარხოსი. ეგზარხოსებად უმეტესწილად ნიშნავდნენ ქართველთმოდულე, რეაქციული მიმართულების რუს მღვდელმთავრებს“.

აღნიშნულ ხანებში რუსეთმა დაიწყო ფარული მზადება დასავლეთ საქართველოს, პირველ ყოვლისა, იმერეთის სამეფოს, დაპყრობისათვის. ამ მიზნისთვის საგულდაგულოდ მომზადების შემდეგ, 1810 წელს, გენერალმა ტორმასოვმა „მოლაპარაკების“ დაწყების მოტივით, თბილისში მოიწვია იმერთა უკანასკნელი მეფე სოლომონ II. როგორც შემდეგ გაირკვა, ეს იყო რუსების მიერ დაგეგმული ხაფანგი: თბილისში ჩამოსვლისთანავე სოლომონი დაატყვევეს. მან მოახერხა ტყვეობიდან თავის დაღწევა. იმერეთში დაბრუნებისთანავე მან ბრძოლა გამოუცხადა რუს დამპყრობლებს. რამდენიმეჯერ მოახერხა კიდეც რუსული ჯარის დამარცხება, მაგრამ, სამწუხაროდ, გურიელი და

დადიანი განუდგნენ იმერთა მეფეს და დიდი დახმარება გაუწიეს დამპყრობლებს იმერეთის დამორჩილებაში. სოლომონ II-მ ვერ გაუძლო რუსთა დამატებითი ძალების შეტევებს და იძულებული გახდა სამცხე-ჯავახეთში, კერძოდ, ახალციხეში გახიზნულიყო. რუსები სასტიკად გაუსწორდნენ ყველას, ვინც სერიოზული წინააღმდეგობა გაუწია მათ მიერ იმერეთის დაპყრობას.

იმერეთის დაპყრობამ გამოიწვია დიდი მღელვარება მთელ დასავლეთ საქართველოში. 1819 წლის დამლევს დაწყებულმა წინააღმდეგობის მოძრაობამ მოიცვა მთელი იმერეთი, გურია და რაჭა-ლეჩხუმი.

ძლიერი წინააღმდეგობა გრძელდებოდა 1 წლის მანძილზე. მხოლოდ 1820 წელს მოხერხდა მისი საბოლოოდ ჩახშობა. მონაწილეებს ამჯერადაც სასტიკად გაუსწორდნენ. ხსენებული წლის მარტში დააპატიმრეს წინააღმდეგობის მოძრაობის მოთავენი: ქუთათელი მიტროპოლიტი დოსითეოსი, ექვთიმე გაენათელი, სოლომონ I-ის ასული დარეჯან ბატონიშვილი, თავადები სეხნია წულუკიძე და დავით მიქელაძე.

გურიაში გაიგზავნა დამსჯელი რაზმი პოლკოვნიკ პუზირევსკის მეთაურობით. მას ძვირად დაუჯდა ამბოხებულთა მიმართ გამოჩენილი სისასტიკე: ის მოკლეს. ამის შემდეგ, დასავლეთ საქართველოში გაიგზავნა მოზრდილი საექსპედიციო კორპუსი გენერალ ველიამინოვის სარდლობით. მათ განსაკუთრებული სისასტიკე გამოიჩინეს: რაჭაში გადაბუგეს რამდენიმე სოფელი, დააპატიმრეს წინააღმდეგობის 70 ყველაზე აქტიური მონაწილე, გურიაში გადანვეს რამდენიმე სოფელი და დაანგრეს შემოქმედის ციხესიმაგრე, რომელშიც ამბოხებულები იყვნენ გამაგრებულნი.

1828 წელს რუსეთის საოკუპაციო ჯარი კვლავ შევიდა გურიაში. გურიის უკანასკნელი მთავრის მამია გურიელის ქვრივი სოფიო გურიელი შვილებით და ერთგულ დიდებულთა მცირე ამალით ოსმალეთში გაიხიზნა. რუსეთ-ოსმალეთის 1828-1829 წლების ომის დასრულებისთანავე, 1829 წელს, იმპერატორის რესკრიპტით საბოლოოდ გაუქმდა გურიის სამთავრო და გურიელთა ხელისუფლება.

1830 წელს რუსებმა აიღეს ჭარ-ბელაქანი (ისტორიული ჰერეთი. ამჟამად აზერბაიჯანის საზღვრებში მოქცეული კახის, ბელაქნისა და ზაქათალას რაიონები).

ჯერ ქართლ-კახეთის (1801 წ.), შემდეგ კი იმერეთის (1810 წ.) სამეფოების ოკუპაციისა და რუსეთის საზღვრებში გუბერნიების სახით მათი ინკორპორაციისთანავე ცარისტულმა რუსეთმა დაიწყო კოლონიური პოლიტიკის გატარება, რომლის უმთავრესი მიზანი იყო საქართველოს მიზანმიმართული რუსიფიკაცია და ქართველებში ეროვნული ცნობიერების ამოძირკვა. უდროოდ გარდაცვლილმა ცნობილმა ისტორიკოსმა და ეთნოლოგმა ვახტანგ ითონიშვილმა ამ პოლიტიკის აღსანიშნავად სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა ტერმინი „რუსიანობა“, რომელიც ზედმიწევნით გამოხატავს აღნიშნული პოლიტიკის არსს (იხ. ვახტანგ ითონიშვილი, რუსიანობა. საერთაშორისო ასოციაციის „კავკასია: ეთნიკური ურთიერთობები, ადამიანის უფლებები, გეოპოლიტიკა“ წელიწდეული – 2001, 2002“; თბილისი, 2003, გვ. 126-134), ამ უხეშ, გამარუხებელ პოლიტიკას მუდამ თან სდევდა ქართველი ერის მედგარი წინააღმდეგობა და პროტესტი.

ქართველი ერის წინააღმდეგობის მოძრაობის ისტორიაში ოქროს ასოებითაა აღბეჭდილი 1857 წელს მომხ-

დარი ერთი მოვლენა, რომელმაც შეძრა სრულიად საქართველო და კავკასია.

1834 წელს რუსეთის საიმპერატორო კარმა დიდი ამბით განაცხადა, რომ რუსეთის მფარველობა აღიარა სვანეთის სამთავრომ, თუმცა, დანარჩენი ქართული სამთავროებისგან განსხვავებით, სვანეთი ახერხებდა სამთავროს გაუქმებამდე (1858) დამოუკიდებლობის ყველაზე მაღალი ხარისხით შენარჩუნებას. ამ მხრივ გამორჩეული იყო 1841-1857 წლები, როდესაც სვანეთს მართავდა უკანასკნელი მთავარი, თავისი ახოვანებითა და რაინდული თვისებებით ცნობილი კონსტანტინე (მურზაყან) დადეშქელიანი (1826-1857). იგი გამოირჩეოდა რუსეთისადმი შეურიგებლობით, რაც საიმპერატორო კარის დიდ გაღიზიანებას იწვევდა.

ჯერ კიდევ 1841 წლიდან მეტად გამწვავდა ურთიერთობა დადეშქელიანთა სამთავრო სახლის ორ შტოს შორის. კერძოდ, ურთიერთს დაუპირისპირდნენ ძმების – თათარხან და ციოყ დადეშქელიანების (რომელნიც მთავრის უფლებებით მართავდნენ სვანეთს) მემკვიდრეები. დაპირისპირების უმთავრესი მიზეზი სწორედ რუსეთისადმი დამოკიდებულება იყო: თათარხანის მემკვიდრენი, განსაკუთრებით კი ჯამსუხი, რუსეთის მმართველობის მხარდამჭერები იყვნენ და მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ სამეგრელოს რუსეთუმე გამგებელთან, ეკატერინე დადიანთან. ციოყის შვილები რუსული საოკუპაციო რეჟიმის მოწინააღმდეგენი იყვნენ. მათში განსაკუთრებით გამოირჩეოდა კონსტანტინე.

1855 წელს კონსტანტინეს ძმამ, ისლამმა, მოკლა ჯამსუხ დადეშქელიანი, რაც ეკატერინე დადიანმა და მასთან შეხიზნულმა ჯამსუხის ოჯახმა უმაღლეს კონსტანტინეს დააბრალეს და ამას აშკარად ჰქონდა ნმინდა პოლიტი-

კური სარჩული: კონსტანტინე დადეშქელიანი ხომ მკვეთრად გამოხატული ანტირუსული განწყობილებით გამოირჩეოდა.

იმავე წელს კონსტანტინემ თავის მმართველობას დაუმორჩილა თავისუფალი სვანეთის თემები და ერთგულებაზე დააფიცა ისინი.

1856 წელს თურქმა სარდალმა ომერ-ფაშამ 30.000-იანი ლაშქრით დაამარცხა ქართულ-რუსული ჯარი, რომელსაც მეთაურობდა იმხანად გურული პოლიციის უფროსი, მაიორი ბაგრატიონ-მუხრანელი. ომერ-ფაშამ დაიკავა სამეგრელო. ამით ისარგებლეს კონსტანტინე დადეშქელიანმა და მისმა ძმამ – ალექსანდრემ. იმისათვის, რომ რუსეთის მარნუხებისგან დაეხსნათ სვანეთი, ისინი დაუკავშირდნენ ომერ-ფაშას. ამ უკანასკნელმა დახმარება აღუთქვა დადეშქელიანებს, რომელსაც მხარს უჭერდა, აგრეთვე, გარეგნულად ლოიალური, რეალურად კი რუსთა მმართველობის მოწინააღმდეგე მიხეილ შარვაშიძე, აფხაზეთის უკანასკნელი მთავარი. სამწუხაროდ, ეს გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავდა დასავლეთ საქართველოს გათავისუფლებას რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმის მმართველობისაგან, ჩაიფუშა: იმავე წელს დადებულმა ზავმა მთლიანად შეცვალა ვითარება, ომერ-ფაშა იძულებული გახდა დაეტოვებინა დასავლეთ საქართველო.

რუსეთის ხელისუფლებასა და სვანეთის სამთავროს შორის ურთიერთობას ართულებდა ის გარემოებაც, რომ კონსტანტინე დადეშქელიანმა სამთავროს საზღვრებში არ შეუშვა ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის მიერ სვანეთში დანიშნული პრისტავი.

იმავე ხანებში ქუთაისის ახალ გენერალ-გუბერნატორად დაინიშნა ქართველთმოძულე დიდმოხელე, თავადი ალექსანდრე გაგარინი, რომელსაც დაევალა სვანეთის

ურჩი მთავრის დამორჩილება. ყოველივე ამას თავის წიგნში „სამეგრელო და სვანეთი (1841-1861), მოგონებები“ (თედო სახოკიას მიერ შესრულებული ქართული თარგმანი გამოიცა თბილისში, 1934 წელს) აღწერს XIX საუკუნის ცნობილი რუსი ავტორი, იმხანად ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის კანცელარიის მოხელე კ. ბოროზდინი. ავტორი მიუთითებს, რომ კონსტანტინე დადეშქელიანის წინააღმდეგ, მთავარმართებლის უშუალო მითითებით, მომზადებული იყო ოთხი პუნქტისგან შემდგარი საბრალდებო აქტი. სვანეთის უკანასკნელ მთავარს ბრალად ედება: 1. ჯამსუხ დადეშქელიანის მკვლელობა; 2. ფარული კავშირი ომერ-ფაშასთან; 3. რუსეთის მმართველობის მიუღებლობა; 4. სვანეთის ტერიტორიაზე რუსეთის მიერ დანიშნული ბოქაულის (პრისტავის) არ შემეგება.

ყირიმის ომის დასრულების შემდეგ რუსეთს ხელფეხი შეეხსნა: 1857 წლის დამდეგს ხელისუფლებამ გადაწყვიტა სვანეთის სამთავროს გასაუქმებლად გადამწყვეტ შეტევაზე გადასვლა, აღნიშნული წლის 11 სექტემბერს, მთავარმართებლის გადაწყვეტილებით, სვანეთის მთავარი გადაყენებულ იქნა. ამასთან, გადაწყდა მისი ერევნის გუბერნიაში გასახლება.

კონსტანტინე დადეშქელიანი მოტყუებით, თითქოსდა მოლაპარაკების მიზნით, მიიწვიეს ქუთაისში, გენერალ-გუბერნატორის რეზიდენციაში. სინამდვილეში მისთვის უნდა წაეკითხათ განაჩენი და დაეტუსალებინათ. საბოლოო შედეგი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, უნდა ყოფილიყო მისი ერევანში გადასახლება იმპერიული ჟანდარმერიის მკაცრი მეთვალყურეობის ქვეშ და სვანეთის სამთავროს საბოლოოდ გაუქმება.

ამასთან, სვანეთში დაინიშნა სადამსჯელო ექსპედიცია პოლკოვნიკ უსლარის მეთაურობით. უსლარმა

ყურად არ იღო კონსტანტინე დადეშქელიანის თხოვნა ექსპედიციის შეჩერების შესახებ, თვით კონსტანტინე კი აიძულა გაგარინს ხლებოდა.

1857 წლის 22 ოქტომბერს ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის რეზიდენციაში შედგა ალექსანდრე გაგარინის და სვანეთის მთავრის შეხვედრა.

იმ დღეს კონსტანტინე გელათში ლოცულობდა. სწორედ ამ დროს დაადგნენ თავს გაგარინის მიერ წარგზავნილები.

ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის თვალსაჩინო მოღვაწე, გამოჩენილი ისტორიკოსი ალექსანდრე მანველიშვილი 1951 წელს პარიზში ქართულ ენაზე გამოცემულ წიგნში „რუსეთი და საქართველო“, ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ზედმინევნით სავსედ წარმოაჩენს აღნიშნულ მოვლენებს.

„ – როგორ ახლავე? ხომ ხედავთ, რომ მე ვლოცულობ. გადაეცით, რომ, როდესაც მე ვლოცულობ, სხვა საქმე ჩემთვის არ არსებობს. წირვის შემდეგ კი მე მოვალ“-ო, მიუგო თურმე დაუპატიჟებელ და უტიფარ სტუმრებს შეურაცხყოფილმა დადეშქელიანმა. კონსტანტინე მიხვდა, რომ ხაფანგი დაუგეს.

„წარმოიდგინეთ, ღრმად მორწმუნე მთის შვილთან, თავისუფლების მოტრფიალე სვანეთის ახალგაზრდა მთავართან მოდის მოციქული ლოცვის დროს და მას უხმობს მისივე უბედურების უწყებისათვის! ქვა უნდა ყოფილიყო მისი გული, რომ ეს მძიმე ბოლმა გადაეტანა... ცოტა ხანში ისევ უკან ბრუნდება გაგარინის კაცი და კვლავ ლოცვის დროს, იმასვე მოახსენებს კონსტანტინეს. ახლა კი დადეშქელიანმა ერთი სიტყვით უპასუხა: – კარგი! მაგრამ ის, როგორც ტყვია, ისე მოხვდა გაგარინის მოციქულს. მაშინვე პირჯვარი გადაიწერა, აიღო ქუდი და

წავიდა. ადამიანის ფსიქოლოგიის დაკვირვებული მცოდნე მიხვდება, რომ თქმულ – „კარგი“-ში უკვე ნაშობი იყო ის რისხვა, რომელსაც მხოლოდ გარეგანი გამოხატვალა აკლდა“, – მიუთითებს მანველიშვილი.

შეურაცხყოფილი და ღირსებაშელახული კონსტანტინე დადეშქელიანი კაბინეტში ეახლა გაგარინს. გენერალ-გუბერნატორმა მეფისნაცვლის ბრძანება და განაჩენი გააცნო სვანეთის მთავარს. დადეშქელიანს მოახსენეს, რომ მის საქმეს უნდა გასცნობოდა იმპერატორი. მანამდე კონსტანტინე ერევანს უნდა წაბრძანებულიყო. რეალურად კი, როგორც ისტორიული წყაროებიდან და ლიტერატურიდან ჩანს, ყველაფერი უკვე უზენაესი ხელისუფლების დონეზე იყო გადაწყვეტილი და დადეშქელიანს უვადო გადასახლება ემუქრებოდა. კონსტანტინეც მიხვდა, რომ ყველაფერი დამთავრებული იყო და ეს მისი სამთავროს აღსასრულს ნიშნავდა. მან გენერალ-გუბერნატორს მოახსენა, რომ ოჯახური მდგომარეობა არ აძლევდა ერევანს გამგზავრების საშუალებას და ითხოვა სამი თვის უნახავი ოჯახის მონახულებისა და საოჯახო საქმეების მოწესრიგების უფლება. ამასთან დასძინა, რომ ამ საქმეების მოგვარების შემდეგ ქუთაისში დაბრუნდებოდა და ეახლებოდა გაგარინს.

გაგარინმა, რომელსაც ბოროზდინი უაღრესად „კაცთმოყვარე“ და „საუცხოო“ პიროვნებად მოიხსენიებს, არნახული „კაცთმოყვარეობა“ გამოიჩინა და კატეგორიული უარი განუცხადა კონსტანტინეს. განრისხებულმა დადეშქელიანმა იშიშვლა სატევარი და სასიკვდილოდ დაჭრა გაგარინი, რომელსაც ორი დღის შემდეგ წამებით ამოხდა სული. გარდა ამისა, კონსტანტინემ მახვილით განგმირა გაგარინის რეზიდენციაში მყოფი სამი მოხელე. ამის შემდეგ დადეშქელიანმა უმაღლესი რანგის გენერალ-გუ-

ბერნატორის კანცელარია. მას სურდა რიონის გადაცურვა, მაგრამ მდინარე ადიდებული იყო. ამიტომ იქვე, ბაქრაძეების ოჯახს შეაფარა თავი. ჟანდარმერიის რაზმმა ალყაში მოაქცია სახლი და კონსტანტინე დაატყვევა.

სვანეთის მთავარი სამხედრო ტრიბუნალს გადასცეს. სასტიკი განაჩენი – დახვრეტა – მეორე დღესვე, 1857 წლის 27 ოქტომბერს, სისრულეში იქნა მოყვანილი. კონსტანტინე (მურზაყან) დადეშქელიანის ხანმოკლე, ამაყ სიცოცხლესთან ერთად (ის მაშინ მხოლოდ ოცდათერთმეტი წლისა იყო) დასრულდა სვანეთის სამთავროს არსებობაც. კონსტანტინეს მამული ხაზინას გადაეცა, ცოლ-შვილი კი რუსეთში გადაასახლეს.

1841 წელს აჯანყდა გურია. ხსენებული წლის 9 აგვისტოს ამბოხებულებმა დღევანდელი ლანჩხუთის რაიონის სოფელ გრიგოლეთთან დაამარცხეს პოლკოვნიკ ბრუსილოვის საექსპედიციო რაზმი, რომელსაც ეგზეკუციის ჩატარება ჰქონდა დავალებული. შემდეგ შეძლეს ერთი რუსული საგუშაგოს აღება და იქ მყოფი ჯარისკაცების განიარაღება. ბოლოს ამბოხებულებმა სამგზის შეუტიეს ოზურგეთს, მაგრამ მისი აღება ვერ შეძლეს.

აჯანყების ჩასაქრობად გაგზავნილ იქნა 2100 მებრძოლისგან შემდგარი რეგულარული ჯარი და თავდაზნაურთა 1700-კაციანი რაზმი. ამბოხებულებს სასტიკად გაუსწორდნენ, მათი 50 მეთაური კი დააპატიმრეს და გადაასახლეს.

1842 წელს აჯანყდა თელავის მაზრა. ამ აჯანყებასაც სასტიკად გაუსწორდნენ.

1859 წელს სამეგრელოში დამარცხებით დასრულდა უტუ მიქავას ცნობილი აჯანყება. ამბოხების 40 ყველაზე აქტიური მონაწილე ციმბირში გადაასახლეს.

1864 წელს იმპერატორის რესკრიპტით გაუქმდა აფხა-
ზეთის სამთავრო.

1881 წელს გამოქვეყნდა კავკასიის სასწავლო ოლქის
დიდმოხელის, ვინმე იანოვსკის სკანდალურად ცნობილი
ცირკულარი, რომლის მიხედვით თბილისისა და ქუთაი-
სის გუბერნიების სკოლებსა და გიმნაზიებში დაწყებითი
კლასებიდანვე სავალდებულო საგნად უნდა შემოღებუ-
ლიყო რუსული ენა. ამ ანტიქართულმა, იმპერიული სუ-
ლისკვეთებით გაჟღენთილმა გადაწყვეტილებამ მოწინავე
ქართველი საზოგადოების უდიდესი გულისწყრომა გა-
მოიწვია.

1885 წელს ზემოხსენებულ დოკუმენტს მოჰყვა მეო-
რე, უფრო საშინელი ცირკულარი, რომლის ძალით
სკოლებიდან საერთოდ განდევნეს ქართული ენა.

ქართული ენის წინააღმდეგ „ჯვაროსნული ლაშქრო-
ბის“ შედეგი იყო ის, რომ ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით
ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა
საზოგადოებამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია
თბილისსა და ქუთაისში ქართული სათავადაზნაურო გიმ-
ნაზიების დაფუძნება-განვითარებას. ეს სასწავლებლები
და მათთან ერთად ძველი სენაკის ქართული სათავა-
დაზნაურო სკოლა, რომლებიც არსებობდა წერა-კითხვის
გამავრცელებელ საზოგადოებასთან, წარმოადგენდა საქა-
რთველოს ეროვნული განათლებისა და ეროვნულ-განმა-
თავისუფლებელი მოძრაობის ძალზე მძლავრ კერებს.

1886 წელს გამოჩენილმა საზოგადო და ეროვნულ-
მა მოღვაწემ დიმიტრი ყიფიანმა საპროტესტო წერილი
გაუგზავნა რუს დიდმოხელეს დონდუკოვ-კორსაკოვს
ქართული ენის აღვირაზსნილი დევნის გამო. ამის გამო
რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა ტოლსტოიმ დაავა-

ლა დონდუკოვ-კორსაკოვს, რომ სამაგალითოდ, მკაცრად დაესაჯათ ყიფიანი.

იმავე 1886 წელს სასულიერო სემინარიის ყოფილმა სტუდენტმა იოსებ ლალიაშვილმა მოკლა სემინარიის ქართველთმოდულე რექტორი, სტუდენტებისთვის საძულველი პავლე ჩუდეცკი. ლალიაშვილს 20-წლიანი კატორღა მიესაჯა. ჩუდეცკის დაკრძალვის დღეს რუსმა ეგზარხოსმა დაწყევლა საქართველო და ქართველი ერი. ამით აღშფოთებულმა დიმიტრი ყიფიანმა პროტესტის წერილი გაუგზავნა ეგზარხოსს: „თქვენი ღირსების გადარჩენა შეიძლება მარტოოდენ იმით, რომ შემჩვენებული დაუყოვნებლივ განიდევნოს შეჩვენებული ქვეყნიდან“-ო. აღნიშნავდა წერილში დ. ყიფიანი. იმავე წლის დამლევს დიმიტრი ყიფიანი დააპატიმრეს და სტავროპოლში გადაასახლეს, სადაც იგი ვერაგულად მოკლეს დაქირავებულმა მკვლელებმა.

დიმიტრი ყიფიანის დაკრძალვა დიდ ეროვნულ საპროტესტო მანიფესტაციად იქცა.

ქართველი ერის განმათავისუფლებელ მოძრაობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა ჯერ კიდევ 1830-იანი წლების დამდეგიდან ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაციების შექმნამ.

პირველ ეროვნულ პოლიტიკურ ორგანიზაციად უნდა ჩაითვალოს ქართველი თავადაზნაურობის ფარული საზოგადოება, რომელიც 1832 წელს იასე ფალავანდიშვილის გამცემლობის წყალობით გამოაშქარავდა. საზოგადოების მიზანს შეადგენდა საქართველოს გათავისუფლება ცარისტული რუსეთის ბატონობისაგან. საზოგადოების აქტიური წევრები იყვნენ: ალექსანდრე ბატონიშვილი, ოქროპირ ბატონიშვილი, დიმიტრი ბატონიშვილი (იულონის ძე), გრიგოლ ორბელიანი, ფილადელფოს კიკნაძე,

ელიზბარ ერისთავი, ვახტანგ ორბელიანი, ალექსანდრე ორბელიანი, დიმიტრი ყიფიანი, გიორგი თუმანიშვილი, გიორგი ერისთავი, სოლომონ დოდაშვილი, სოლომონ რაზმაძე, ალექსანდრე ჭავჭავაძე და სხვანი.

გიორგი ერისთავს ეკუთვნოდა საქართველოს მომავალი მთავრობის მოწყობის გეგმა, რომლის მიხედვით, ხელისუფლება ორი ფრთისგან იქნებოდა შედგენილი. პირველი, მეფე – ალექსანდრე ბატონიშვილი, სამხედრო მინისტრი – ალექსანდრე ჭავჭავაძე, იუსტიციის მინისტრი – მუხრან-ბატონი, ფინანსთა მინისტრი – თავადი ფალავანდიშვილი, შინაგან საქმეთა და სახალხო განათლების მინისტრი – თავადი ჭილაშვილი, საგარეო საქმეთა მინისტრი – გენერალი ბებუთაშვილი; ხელისუფლების მეორე ფრთა წარმოდგენილი იქნებოდა ხალხის მიერ არჩეული დეპუტატებით. ცხადია, ეს იყო პარლამენტი. ამდენად, შეთქმულები მხარს უჭერდნენ საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის იმ მოდელს, რომელიც დღეს კონსტიტუციური მონარქიის სახელწოდებითაა ცნობილი.

შეთქმულთა დიდი ნაწილი უმკაცრესად დასაჯეს.

1892 წელს ვარშავის, კიევის, ოდესის, ხარკოვის, პეტერბურგისა და მოსკოვის უნივერსიტეტების ქართველ სტუდენტთა თაოსნობით, დაარსდა ანტიიმპერიული, იატაკქვეშა ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაცია „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“. მისი დამფუძნებლები იყვნენ შემდგომში გამოჩენილი მამულიშვილები გიორგი დეკანოზიშვილი, ანდრია დეკანოზიშვილი, გიორგი გვაზავა, ილია ჯიშკარიანი, ნიკოლოზ ჯაყელი, მიხეილ ხელთუფლიშვილი, იაკობ ფანცხავა, შიო დედაბრიშვილი, არჩილ ჯორჯაძე, ვარლამ ჭიჭინაძე და სხვანი. აღსანიშნავია, რომ ამ ორგანიზაციას თანადგომას უცხადებდნენ და მასთან თანამშრომლობდნენ იმ დროს უკვე ფართოდ

ცნობილი მოღვაწენი – კირილე ლორთქიფანიძე, დავით მიქელაძე („მეველე“), სილოვან ხუნდაძე და სხვანი. ლიგის დამფუძნებელი ყრილობა შედგა 1892 წელს, ქუთაისში. ეს გახლდათ პირველი ქართული პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელმაც პირდაპირ, მიკიბვ-მოკიბვის გარეშე, წამოაყენა საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ლოზუნგი! ლიგამ შეიმუშავა საკუთარი მეტად საყურადღებო პროგრამა, რომლის ერთ-ერთი ავტორი იყო მოგვიანებით ქართველ სოციალ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი და ლიდერი არჩილ ჯორჯაძე. საგულისხმოა, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის უმნიშვნელოვანეს წინაპირობად ლიგის მესვეურებს მიაჩნდათ რუსეთის ცარიტული იმპერიის დანგრევა. ამისათვის ისინი აუცილებელ მომენტად თვლიდნენ მჭიდრო კავშირის დამყარებას კავკასიის თავისუფლებისმოყვარე ერებთან, აგრეთვე უკრაინელებთან, პოლონელებთან და ფინელებთან. სამწუხაროდ, დაფუძნებიდან წელიწადნახევრის შემდეგ რუსულმა „ოხრანკამ“ შეძლო „საქართველოს თავისუფლების ლიგის“ ადგილ-სამყოფელის მიგნება.

მონოგრაფიის „რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში“ ავტორები „თავისუფლების ლიგის“ შესახებ საუბრისას მიუთითებენ: „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“ იყო ეროვნულ-რევოლუციური ორგანიზაცია. მის წევრთა მსოფლმხედველობითი სხვადასხვაობა იყო იმის მიზეზი, რომ ლიგა ვერ გადაიქცა მონოლითურ პარტიად. მოგვიანებით მისი ყოფილი წევრები აღმოჩნდნენ იდეურ-პოლიტიკურად განსხვავებულ პარტიებში. უმრავლესობა ეროვნული მიმართულების პარტიებში გაწევრიანდა, უმცირესობა მარქსისტულ პოზიციაზე დად-

გა და სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციაში ჩაენერა". იქვე ავტორები აღნიშნავენ, რომ ორგანიზაციის წევრები იყვნენ და „გამოძიებისა და რეპრესიების ქვეშ მოექცნენ“ ფილიპე მახარაძე და ნოე ჟორდანია, რომელნიც მუდამ გამოირჩეოდნენ ანტიქართული, ეროვნულ-ნიჰილისტური სულისკვეთებით.

ვერასგზით ვერ დავეთანხმებით ამ ნააზრევს. ე. წ. „ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფიის“ წარმომადგენელნი, განსაკუთრებით ვინმე ზ. შველიძე, თავგამოდებით ცდილობდნენ ორგანიზაციის საქმიანობაში ხსენებულ ანტიქართველთა განსაკუთრებულ როლზე ელაპარაკათ.

1895 წლიდან გაზეთ „ივერიის“ რედაქციაში, მისი რედაქტორ-გამომცემლის, ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით ფორმირება იწყო ახალგაზრდა პატრიოტ-პუბლიცისტთა ჯგუფმა, რომელშიც შედიოდნენ გიორგი ლასხიშვილი, გიორგი დეკანოზიშვილი, ვასილ წერეთელი, კიტა აბაშიძე, ილია ნაკაშიძე, ილია აღლაძე და სხვანი. ეს იყო აშკარად გამოხატული ეროვნულ-დემოკრატიული და ლიბერალური მიმართულების დაჯგუფება. მისი განვითარების ლოგიკური შედეგი იყო 1901 წელს საქართველოს სოციალ-ფედერალისტთა პარტიის დაფუძნება, რომელმაც 1917 წლამდე, საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დაფუძნებამდე, უდიდესი როლი შეასრულა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. 1901-1906 წლებში საქართველოს სოციალ-ფედერალისტთა პარტია აქტიურ ეროვნულ-პოლიტიკურ მოღვაწეობას ეწეოდა ყენევასა და პარიზში.

1900-1907 წლებში თავისი ეროვნულ-პოლიტიკური მოღვაწეობა განსაკუთრებით გაააქტიურა XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის დამდეგის

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერმა ილია ჭავჭავაძემ. ამ მოღვაწეობის ერთ-ერთი შესანიშნავი შედეგია ილიას თაოსნობით 1905 წელს შემუშავებული ეროვნული პროგრამა, რომელიც 1917 წელს საფუძვლად დაედო ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დაარსებას. გარდა ამისა, ილიას მიზანი გახლდათ რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროს წევრის სტატუსის მაქსიმალურად გამოყენება საქართველოს ინტერესებისათვის, კერძოდ, საქართველოს მიერ ეროვნული პოლიტიკური ავტონომიის მოპოვებისათვის. იგი აქტიურად იღვწოდა ამ მიმართულებით. ილიას განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირი ჰქონდა რუსეთის საიმპერატორო კარის გოფმეისტერთან, გამოჩენილ მამულიშვილთან, გენერალ გიორგი შარვაშიძესთან. ილიას ესოდენი გააქტიურება არ გამოპარვიათ „ოხრანკას“ და, განსაკუთრებით, ტვინგახევებულ ქართველ სოციალისტებს (ბოლშევიკებს და მენშევიკებს). მათ ხელჩართული ომი გამოუცხადეს ილიას. ყველასთვის კარგად არის ცნობილი, რომ, ერთი მხრივ, ფილიპე მახარაძემ და, მეორე მხრივ, ნოე ჟორდანიამ აღნიშნულ წლებში მყარი იდეოლოგიური საფუძველი მოუმზადეს ილიას მკვლელობას, რაც, საუბედუროდ, აღსრულდა 1907 წელს. ფაქტია ისიც, რომ ქართველ სოციალისტებს ამ საქმეში კურირებას უწევდა მათი „მშობლიური“ რუსეთის სოციალ-დემოკრატია.

1914 წელს ცნობილი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწეების ლეო და გიორგი კერესელიძეების, მიხეილ (მიხაკო) წერეთლის, პეტრე სურგულაძის, შალვა ვარდიძის, გიორგი მაჩაბლისა და სხვათა აქტიური მონაწილეობით, საზღვარგარეთ დაფუძნდა „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“, ძალზე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა

რუსეთის იმპერიული მარნუხებისგან საქართველოს გათავისუფლების საქმეში. კომიტეტი მოღვაწეობდა 1917 წლამდე, თურქეთში. მისი თავმჯდომარე იყო პეტრე სურგულაძე. კომიტეტს მნიშვნელოვან დახმარებას უწევდნენ კაიზერული გერმანიის საგარეო საქმეთა, სამხედრო და სადაზვერვო უწყებები. გერმანელთა მხრიდან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს გენერალ კრეს ფონ კრესენ-შტაინის და გრაფ ფონ დერ შულენბურგის დამსახურება. იმავე 1914 წელს კომიტეტის ეგიდით, გერმანიის სამხედრო უწყების მხრუნველობითა და მფარველობით, თურქეთშივე ჩამოყალიბდა „ქართული ლეგიონი“, რომელსაც ქართული მხრიდან სათავეში ჩაუდგა ლეო კერესელიძე. კომიტეტში პოლიტიკურ, იდეოლოგიურ და დიპლომატიურ საქმიანობას უძღვებოდნენ მიხაკო წერეთელი და გიორგი მაჩაბელი. გარდა ამისა, მათთან მჭიდრო ფარული კავშირი ჰქონდა ცნობილ საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეს ვასილ (ვასო) დუმბაძეს, იალტის გენერალ-გუბერნატორის ივანე დუმბაძის ძმისშვილს, რომელიც იმხანად განაგებდა რუსეთის იმპერიის სამხედრო სამინისტროს მომარაგების დეპარტამენტს.

1917 წელი საქართველოსთვის ღირსშესანიშნავი რამდენიმე მოვლენით აღინიშნა: 1. დაარსდა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია; 2. ცნობილი სასულიერო და საზოგადო მოღვაწეების დიდი ძალისხმევის შედეგად აღდგენილ იქნა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალია, საეკლესიო კრებამ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად აირჩია ეპისკოპოსი კირიონი (საძაგლიშვილი), რომელიც იწოდა კირიონ II-დ, 3. საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ აირჩია საქართველოს ეროვნული საბჭო, რომელიც უმაღლესი

საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქციას ასრულებდა 1919 წლის თებერვლამდე.

1918 წელს, წმინდა მეფის დავით IV აღმაშენებლის ხსენების დღეს, „ქართული უნივერსიტეტის დამფუძნებელი საზოგადოების“ (თავმჯდომარე: ილია ჭავჭავაძის დის შვილი, გენერალი კონსტანტინე (კოტე) აფხაზი) და მთელი ქართველი ერის ძალისხმევით, დაარსდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

იმავე წლის 26 მაისს, საქართველოს ეროვნული საბჭოს საგანგებო ყრილობამ მიიღო „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი“. იმავე დღეს, აღნიშნულ ისტორიულ ყრილობამდე ორიოდე საათით ადრე, არსებობა დაასრულა რუსეთის დროებითი მთავრობის მიერ შექმნილმა ყოვლად უგვანო სტრუქტურამ, – ე. წ. „ამიერკავკასიის სეიმმა“. სწორედ სეიმის სალიკვიდაციო ყრილობაზე ქართველი სოციალ-დემოკრატები (მენშევიკები) ზღუქუნითა და ცრემლთა ფრქვევით გამოემშვიდობნენ „დედა რუსეთს“ და „ერთიან რუსულ დემოკრატიას“. ესდეკების ამგვარი განწყობა (რომელიც ვერც 1921 წლის თებერვლის შემდეგ, ემიგრაციაში მოიცილეს!) ძალზე ძვირი დაუჯდა საქართველოს. საგულისხმოა, რომ იმავე წელს, აღნიშნულ მოვლენებამდე მცირე ხნით ადრე, ამიერკავკასიის სეიმმა (სადაც წამყვან როლს ქართველი მენშევიკები ასრულებდნენ) უარი განაცხადა ბრესტ-ლიტოვსკის ცნობილ საზავო მოლაპარაკებაზე დასასწრებად დელეგაციის გაგზავნაზე ყოვლად აბსურდული და სნეული მოტივით: სეიმის მესვეურებმა განაცხადეს, რომ სეიმი უძლურია გადანყვიტოს მსგავსი საკითხები, რომ ეს „რუსეთის მომავალი დამფუძნებელი კრების“ პრეროგატივაა. რომ არა გერმანიის კეთილი ნება და საქმეში მისი ქმედითი ჩარე-

ვა, მენშევიკთა ეს პოლიტიკური დალტონიზმი საქართველოს ტერიტორიების დაკარგვად დაუჯდებოდა.

სამწუხაროდ, ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ნ. ყორდანიას მეთაურობით, ხალხის ფართო მასებისთვის მისაღები, პოპულისტური, სოციალურ პრობლემებზე ორიენტირებული და გათვლილი ლოზუნგებით, შეძლეს ინიციატივის ხელში ჩაგდება და ახლად შექმნილი დემოკრატიული რესპუბლიკის სათავეში მოქცევა. საუბედუროდ, სწორედ ამ პარტიის უსუსური საშინაო და საგარეო პოლიტიკური კურსის და ბოლშევიკური რუსეთის „ველიკოდერჟავული“ პოლიტიკის წყალობით, საქართველოს პირველ რესპუბლიკას არ დასცალდა საერთაშორისო თანამეგობრობის სრულფასოვანი და სრულუფლებიანი წევრობა. ბოლშევიკური რუსეთიც და კრემლის კაბინეტებში მოკალათებული ქართველთმოდულე ქართველი რენეგატები შესანიშნავად იყენებდნენ ნოეს და მისი „კიდობანის“ მობინადრეთა პოლიტიკურ სიბეცეს.

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის აღდგენის მომენტიდან რუსმა ბოლშევიკებმა დაიწყეს აქტიური ანტიქართული საქმიანობა, რომელიც მიზნად ისახავდა ახლადფეხადგმული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ხელყოფას და მის კვლავ მოქცევას რუსეთის გავლენის სფეროში. 1918 წლის მაისის ბოლოს, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, რუსი ბოლშევიკების შენაერთებმა საქართველოს შემოუტია ჩრდილოეთ კავკასიიდან. დაგეგმილი იყო ორი მხრიდან შემოტევა: დარიალის ხეობიდან და სოჭის მხრიდან. დარიალის ხეობასთან წითელ არმიას დახვდა კარგად მომზადებული ქართული ჯარი. მტერმა ვერ შეძლო დარიალიდან შემოღწევა. რაც შეეხება სოხუმის მიმართულებას, ქართული

ჯარის სარდლის, გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის ზედ-
მინევნით გათვლილი მანევრის წყალობით, დროის მცირე
მონაკვეთში აფხაზეთი მთლიანად გაიწმინდა ბოლშევიკე-
ბისგან. უფრო მეტი, – 1918 წლის 26 ივლისს ქართული
ჯარი შევიდა ტუაფსეში.

1918 წლის შემოდგომის დამლევს ბოლშევიკებმა მოა-
ხერხეს აჯანყებისა და არეულობის პროვოცირება დუშე-
თის რაიონში. ქართულმა ჯარმა მოახერხა მცირე დროში
ამ პროვოკაციის აღაგმვა.

1920 წლის გაზაფხულზე რუსეთის არმია წითელ ხიდ-
თან კვლავ თავს დაესხა საქართველოს. იმავდროულად,
2 მაისს ბოლშევიკები თავს დაესხნენ თბილისის ქართულ
სამხედრო სკოლას (ცნობილ იუნკერთა სასწავლებელს).
ორმხრივი სროლის დროს დაიღუპა 21 წლის იუნკერი,
გიორგის ჯვრის კავალერი მიხეილ მაყაშვილი (მწერალ
კოტე მაყაშვილის ძმის შვილი, გენერალ სოლომონ მა-
ყაშვილის ვაჟი). იგი გახლდათ რუს ბოლშევიკთა პირველი
მსხვერპლი.

ქართულმა ჯარმა გენერალ გიორგი კვინიტაძის სარ-
დლობით წითელი ხიდიდან შემოსული რუსი ბოლშევიკე-
ბის 3 დივიზიიდან ორი მიწასთან გაასწორა. ამის შემდეგ
იგი დაედევნა მტრის დარჩენილ ერთ დივიზიას, მაგრამ
ნ. ჟორდანიას ბრძანებით ქართული ჯარი იძულებული
გახდა შეენწყვიტა დევნა და უკან დაბრუნებულიყო.

1920 წლის 7 მაისს მოსკოვში დაიდო რუსეთ-საქართ-
ველოს ხელშეკრულება, რომლის ძალით რუსეთი უარს
ამბობდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
მიმართ ნებისმიერ პრეტენზიაზე. ხელშეკრულებას ხელი
მოაწერეს: რუსეთის მხრიდან საგარეო საქმეთა სახალხო
კომისარმა ჩიჩერინმა, საქართველოს მხრიდან – ელჩმა
რუსეთში გრიგოლ ურატაძემ. ხელშეკრულების ხელმო-

წერისას საქართველოს წარმომადგენლის მიერ დაშვებულ იქნა უპატიებელი და სავალალო შეცდომა: რუსული მხარის ზეწოლით ხელი მოეწერა ხელშეკრულების საიდუმლო დამატებას, რომლის ძალითაც საქართველოს ტერიტორიაზე მოხდა კომუნისტური პარტიის ლეგალიზება.

ხელშეკრულება ფარაჩინა ქალაქი იყო რუსეთისთვის. 1921 წლის 11 თებერვალს, რუსი ბოლშევიკების შენაერთებმა 5 მხრიდან შემოუტყეს საქართველოს: აღმოსავლეთიდან (აზერბაიჯანი), სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან (სომხეთი), დარიალის და მამისონის მხრიდან და სოხუმის მიმართულებით. თბილისისკენ მოემართებოდა მე-11 არმია, რომელსაც ქართულმა არმიამ, იუნკერთა სკოლის ასეულებმა და მოხალისეებმა უდიდესი წინააღმდეგობა გაუწიეს კოჯორ-ტაბახმელის მისადგომებთან.

1921 წლის 25 თებერვალს მე-11 წითელი არმია თბილისში შემოვიდა.

1921 წლის მარტში ეროვნული არმიის შენაერთმა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მეთაურობით თურქი ასკერებისგან განმინდა ბათუმი და მთელი აჭარა. სწორედ მაზნიაშვილის და მისი პოლკის დამსახურებაა, რომ საქართველომ შეინარჩუნა აჭარა.

საინტერესოა ერთი მომენტი: 1922 წელს ამიერკავკასიის ე.წ. „საბჭოთა ფედერაციული რესპუბლიკის“ ცაკ-მა მე-11 არმიის სამხედრო-რევოლუციური საბჭოს წევრი ს. ორჯონიკიძე დააჯილდოვა 1 „წითელი დროშის ორდენით“, წარწერით „თბილისის აღებისათვის“!..

თბილისში შემოსვლისთანავე, მე-11 არმიის სამხედრო-რევოლუციურმა საბჭომ დაიწყო აქტიური რეპრესიები ბოლშევიკებისთვის „საეჭვო ელემენტების“ მიმართ. საკმარისია აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ ბაქოში ყოფნის დროს, აღნიშნული არმიის სამხედრო-რევოლუციურმა

ტრიბუნალმა დახვრეტა მიუსაჯა იმხანად ბაქოში მყოფ საქართველოს არმიის წარმომადგენლებს. მაგალითად, სიცოცხლეს გამოასალმეს სახელოვანი გენერალი ბალო მაყაშვილი, პოლკოვნიკი ნიკოლოზ დადიანი-მინგრელსკი, კაპიტანი პეტრე ფავლენიშვილი და სხვანი. თბილისში შემოსვლიდან მცირე ხნის შემდეგ დახვრიტეს ეროვნული არმიის სადარაჯო ათასეულის ყოფილი მეთაური, კაპიტანი კონსტანტინე ჭუჭულაშვილი.

1921 წლის გაზაფხულის დამლევს ანტიბოლშევიკურმა ამბოხებამ იფეთქა სვანეთში. მას სათავეში ედგნენ გენერალი ნესტორ გარდაფხაძე, ეგნატე გაბლიანი და ბიძინა პირველი. დასაწყისში აჯანყებულები წარმატებით მოქმედებდნენ. მათ მხარეზე გადავიდნენ ამბოხების ჩასახშობად გაგზავნილი რაზმის მებრძოლებიც. მაგრამ დამატებითი ძალებისა და ავიაციის გაგზავნის შემდეგ საოკუპაციო ნაწილებმა შეძლეს აჯანყების ჩახშობა.

აღსანიშნავია, რომ მთელ საქართველოში იქმნებოდა პარტიზანული რაზმები (ლაშქარაშვილის, მხეიძის, მათითაიშვილის და ა.შ.)...

1922 წლის აგვისტოში იფეთქა ახალმა აჯანყებამ ხევსურეთში. მას სათავეში ედგა პოლკოვნიკი ქაიხოსრო (ქაქუცა) ჩოლოყაშვილი. სამნუხაროდ, შეუთანხმებლობის გამო, ეს ამბოხებაც მარცხით დასრულდა. ავადსახსენებელმა „ჩეკამ“ დააპატიმრა მისი არაერთი აქტიური მონაწილე: გიორგი ლიქოკელი, ბერდია არაბული, დათვია ლიქოკელი, მინდია ლიქოკელი, ხოხონა ლიქოკელი, მინდია ჭინჭარაული, მამუკა ჭინჭარაული, აპარეკა არაბული, იმედა წიკლაური, ბეცინა არაბული, აპარეკა ლიქოკელი, როსტომ შეთეკაური, გიგუჩა ჭინჭარაული, ბაძია ლიქოკელი, ლადუა ჭინჭარაული, გაგა ჭინჭარაული და სხვანი. აღსანიშნავია, რომ ამ ამბოხების აქტიური მონაწილე იყო

ვაჟა-ფშაველას ძმა თედო რაზიკაშვილი, რომელიც მხეცურად აკუნეს და მოკლეს ჩეკისტებმა იმავე 1922 წელს. მათთან შეტაკებისას დაიღუპნენ, აგრეთვე, ამბოხების აქტიური მონაწილენი: სვიმონ (სიკო) ჩოლოყაშვილი (ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ძმა) და როტმისტრი კონსტანტინე ჩოლოყაშვილი. ამბოხების ჩახშობის შემდეგ დახვრიტეს პავლე შანიძე, ალექსი მისრიაშვილი, ჯანგიო ხირჩლაშვილი, გიორგი თანდილაშვილი და სხვანი. აღსანიშნავია, რომ ამ ამბოხებას მიეძღვნა ივანე ლიქოკელის შესანიშნავი მონოგრაფია „ხევსურები და ქაქუცა“ (თბილისი, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2006). მოგვიანებით, ხევსურეთის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის დახვრიტეს როტმისტრი ს. ანდრონიკაშვილი, ლეიტენანტი სუმბათაშვილი, ლეიტენანტი არჩ. ვაჩნაძე, ვახტანგ აბაშიძე, სოციალ-დემოკრატი ს. გელაშვილი.

1922 წელს შეიქმნა საქართველოს ანტისაბჭოთა პარტიების ინტერპარტიული არალეგალური პარიტეტული კომიტეტი (იგივე „დამოუკიდებლობის კომიტეტი“) და მისი სამხედრო ცენტრი, რომელსაც კავშირი ჰქონდა 1921 წლის 5 ნოემბერს პარიზში შექმნილ „სამხედრო კომისიასთან“.

გამცემლობის შედეგად, 1923 წლის მარტში „ჩეკამ“ მოახერხა „სამხედრო ცენტრის“ წევრთა დაპატიმრება. იმავე წლის 19 მაისს მათ მიესაჯათ დახვრეტა. განაჩენი სისრულეში იქნა მოყვანილი 1923 წლის 20 მაისს, თბილისში, დღევანდელი ვაკის პარკის ტერიტორიაზე. კერძოდ, დახვრეტილ იქნენ: 1. გენერალი კონსტანტინე (კოტე) აფხაზი – სამხედრო ცენტრის ხელმძღვანელი, 2. გენერალი ვარდენ წულუკიძე, 3. გენერალი ალექსანდრე ანდრონიკაშვილი, 4. გენერალი როსტომ მუსხელიშვილი, 5. პოლკოვნიკი გიორგი ხიმშიაშვილი, 6. პოლკოვნი-

კი ალექსანდრე მაჭავარიანი, 7. პოლკოვნიკი ელიზბარ გულისაშვილი, 8. პოლკოვნიკი დიმიტრი ჩრდილელი, 9. კაპიტანი ფარნაოზ ყარალაშვილი, 10. როტმისტრი სიმონ ბაგრატიონ-მუხრანელი, 11. როტმისტრი ლევან კლიმიაშვილი, 12. ნიკოლოზ ზანდუკელი, 13. იასონ კერესელიძე, 14. სიმონ ჭიაბრიშვილი, 15. ივანე ქუთათელაძე.

იმავე ხანებში დამკომმა აირჩია სამხედრო ცენტრის ახალი შემადგენლობა. ცენტრის ხელმძღვანელად დაინიშნა გენერალი სპირიდონ ჭავჭავაძე.

1924 წლის 24 აგვისტოს სხდომაზე დამკომმა დაადგინა ერთდროული საერთო-სახალხო ამბოხების თარიღი: 1924 წლის 29 აგვისტო, დღის 2 საათი. სამწუხაროდ, ჭიათურა გამოვიდა დადგენილ დროზე 24 საათით ადრე, რამაც ჩაშალა აჯანყებასთან დაკავშირებით შემუშავებული გეგმები.

რუსი ჩეკისტები სასტიკად გაუსწორდნენ აჯანყების მონაწილეებს. 1924 წლის სექტემბერში დახვრიტეს არაერთი ცნობილი მოღვაწე, მათ შორის: გენერალი გიორგი ფურცელაძე, პოლკოვნიკი დავით ვაჩნაძე, გენერალი რევაზ ყარალაშვილი, გენერალი სოლომონ ყარალაშვილი, პოლკოვნიკი დავით ქარცივაძე, პოლკოვნიკი ილია მახარაძე, შტაბს-კაპიტანი ალექსანდრე ჯანდიერი, პოლკოვნიკი გრიგოლ ერისთავი, პოლკოვნიკი სვიმონ ამილახვარი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის გორის ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ირაკლი ამილახვარი, პოლკოვნიკი მუშნი დადიანი და მისი ძმა – შტაბს-კაპიტანი ოთარ დადიანი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ცნობილი მოღვაწე ელენე თარხან-მოურავი, პოლკოვნიკი ივანე ცომაია, ცნობილი მწერალი და ეროვნული მოღვაწე ნიკო გერგესელი (კვერნაძე), გენერალი ნესტორ გარდაფხაძე, ცნობილი ადვოკატი და საზოგადო მოღვაწე ნიკოლოზ

მიქელაძე, აჭარის დამკომის თავმჯდომარე გიორგი ანჯაფარიძე, პოლკოვნიკი ვახტანგ ნაცვლიშვილი, დამკომის სამხედრო ცენტრის წევრი, როტმისტერი მიხეილ კოლუაშვილი, ექიმი და საზოგადო მოღვაწე იონა მებურიშვილი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მთავარი კომიტეტის წევრი გიორგი გუჯეჯიანი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ახალგაზრდული ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ლეო დგებუაძე, როტმისტრი დავით ბაგრატიონი, ეროვნული საბჭოს და დამფუძნებელი კრების ყოფილი წევრი პეტრე გვარამია, ქუთათელ-გაენათელი მიტროპოლიტი ნაზარი (ლეჟავა), დეკანოზი სიმონ მჭედლიძე, მღვდელი იეროთეოზ ნიკოლაძე, დეკანოზი გერმანე ჯაჯანიძე, მღვდელი ბესარიონ კუხიანიძე და სხვანი.

ანტისაოკუპაციო, განმათავისუფლებელი მოძრაობა 1930-1950-იან წლებშიც გრძელდებოდა, როგორც საქართველოში, ისე, საზღვარგარეთ, ქართული ემიგრაციის ძალისხმევით.

აქვე, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ემიგრაციის მიზანს არასდროს წარმოადგენდა მესამე რაიხისადმი და ნაცისტური იდეოლოგიისადმი სამსახური: მათი მთავარი და წმინდა მიზანი საქართველოს განთავისუფლება იყო. 1942 წელს „ვერმახტის“ შემადგენლობაში შეიქმნა ქართული ეროვნული ლეგიონი გენერალ შ. მაღლაკელიძის ხელმძღვანელობით. ომის დასრულების შემდეგ ლეგიონის არაერთი მეგრძოლი (მათ შორის შ. მაღლაკელიძე) შინსახკომის ტყვეობაში აღმოჩნდა და რეპრესირებულ იქნა. 1942 წელსვე, ირ. ბაგრატიონ-მუხრანელის თაოსნობით ბერლინში შეიქმნა ახალი ქართული ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაცია – „ქართველ ტრადიციონალისტთა კავშირი“.

1941 წელს ეროვნული სულისკვეთებით ანთებული ქართველი ასპირანტებისა და უნივერსიტეტის უმცროს პედაგოგთა (ა. ბობლიაშვილი და სხვ.) თაოსნობით თბილისში შეიქმნა არალეგალური ახალგაზრდული პატრიოტული პოლიტიკური ორგანიზაცია „სამანი“. აღსანიშნავია, რომ ამ დაჯგუფებას ერთგვარ იდეოლოგიურ ხელმძღვანელობას უწევდა მოწინავე ქართველ მოღვაწეთა ჯგუფი პროფ. მიხ. ზანდუკელის თაოსნობით. ამ ორგანიზაციის ერთადერთი მიზანი იყო საქართველოს თავისუფლება.

1942 წლის შემოდგომაზე „შინსახკომმა“ მოახერხა ჯგუფის 33 წევრის დაპატიმრება. დახურული სასამართლო პროცესი გაიმართა 10-20 სექტემბერს. 25 სექტემბერს გამოცხადდა განაჩენი, რომლის ძალით ჯგუფის წევრებს გიორგი ახობაძეს, რომან ბატიაშვილს, დიმიტრი ბურდიაშვილს, გივი თარგამაძეს, ლევან თორაძეს, გიორგი იმერლიშვილს, მიხეილ იმერლიშვილს, სოლომონ იმერლიშვილს, მიხეილ კაციტაძეს, ზურაბ მისაბიშვილს, გიორგი ქადაგიძეს, შალვა შავიანიძეს, თურმან შანშიაშვილს, გიორგი ძიგვალიშვილს, კონსტანტინე ხიმშიაშვილს და კონსტანტინე ჯოგლიძეს მიესაჯათ სასჯელის უმაღლესი ზომა. 13 სამანელი შუა აზიაში გადაასახლეს.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებისთანავე საბჭოთა რეჟიმმა ხელი მიჰყო გავლენიან და ავტორიტეტულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა სხვადასხვა მაქინაციებით შემოტყუებას. არც მოტაცებას თაკილობდნენ. ასე აღმოჩნდნენ საქართველოში სამსონ ფირცხალავა, ტიტე მარგველაშვილი, სიმონ ციციშვილი, სპირიდონ ჭავჭავაძე და არაერთი სხვა ცნობილი მოღვაწე, რომლებიც დახვრიტეს 1947-1951 წლებში.

რაც შეეხება ექვთიმე თაყაიშვილს, სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ იგი სიცოცხლის ბოლომდე ჰყავდათ უმკაცრეს იზოლაციაში, შინაპატიმრობაში.

1921-1941 წლებში რუსმა ბოლშევიკებმა 72 ათასი ადამიანი დახვრიტეს, 200 ათასი ადამიანი გადაასახლეს. დახვრეტილთა შორის იყო ამბროსი ხელაია.

1954 წელს აშშ-ის წარმომადგენელთა პალატის 83-ე კონგრესმა მიიღო რეზოლუცია საქართველოში მომხდარი კომუნისტური გადატრიალების და საქართველოს ოკუპაციის შესახებ (დოკუმენტის ქართული თარგმანი 2008 წელს გამოსცა საქართველოს ეროვნული მუზეუმის საბჭოთა ოკუპაციის მუზეუმმა). რეზოლუციაში მითითებულია ჩვენი საზოგადოებისთვის თითქმის უცნობი ერთი სულისშემძვრელი ფაქტის შესახებ, რომელიც ზედმინევნიტ ხსნის საბჭოთა რეპრესიული სისტემის რაობას: „კათოლიკოსი კალისტრატე (ცინცაძე) „ნიუ იორკ ტაიმსის“ ჟურნალისტ სოლზბერის ესაუბრა, სადაც ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ქართველ ხალხს ამერიკელ ხალხთან მეგობრული ურთიერთობის დამყარების სურვილი ჰქონდა. დააპატიმრეს. წამების შემდეგ 1952 წლის თებერვალში კათოლიკოსი კალისტრატე ციხეში გარდაიცვალა“. იმ დროს უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე 86 წლის გახლდათ...

1991 წლის 31 მარტს ჩატარდა საყოველთაო-სახალხო რეფერენდუმი ერთადერთი კითხვით: „ხართ თუ არა თანახმა აღდგეს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისის აქტის საფუძველზე?“

საქართველოს საარჩევნო ხმის უფლების მქონე მოსახლეობის 98%-მა სარეფერენდუმო კითხვას გასცა დადებითი პასუხი. იმავე წლის 9 აპრილს, 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედიიდან ორი წლის შემდეგ, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ ერთხმად მიიღო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი, ის სამართლებრივი დოკუმენტი, რომლის ძალითაც მოხდა სუვერენული საქართველოს საერთაშორისო ცნობა.

საუბედუროდ, არ ეძინა რუსეთს და საქართველოში მის მიერ მართულ მეხუთე კოლონას, რომელიც მოხერხებულად მანიპულირებდა პოლიტიკაში გამოუცდელი ეროვნული ხელისუფლების შეცდომებით. ყოველივე იმით დასრულდა, რომ 1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვრის სამხედრო-კრიმინალური გადატრიალების შედეგად (რომელშიც აქტიურად მონაწილეობდნენ რუსეთის სამხედრო შენაერთები), ზვიად გამსახურდიას შემდეგ ხელისუფლების სათავეში მოექცა „სამხედრო საბჭოდ“ სახელდებული სამხედრო ხუნტა (ჯაბა იოსელიანი, თენგიზ კიტოვანი და თენგიზ სიგუა), რომელმაც 1992 წლის მარტში თბილისში ჩამოიყვანა ანტიქართული საქმიანობით ცნობილი რენეგატი, საბჭოთა იმპერიის საგარეო საქმეთა უკანასკნელი მინისტრი, სამხედრო გადატრიალების „მთავარი დირიჟორი“ ედუარდ შევარდნაძე.

2009 წლის 11 სექტემბერს ტელეკომპანია „რუსთავი-2“-ს ღამის ეთერში ვიხილეთ ისტორიკოსობის პრეტენზიის მქონე ჟურნალისტის თომა ჩაგელიშვილის ახალი დოკუმენტური კინოტრილოგიის პირველი ფილმი, რომელიც ეძღვნება 1987-1990 წლების ეროვნულ მოძრაობას, მერაბ კოსტავას და ზვიად გამსახურდიას მოღვაწეობას, მერაბ კოსტავას და ზურაბ ჭავჭავაძის

ტრაგიკულ აღსასრულს, ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების მოღვაწეობას და 1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვრის ტრაგიკულ მოვლენებს. ძალზე სამწუხაროა, რომ ფილმის შემქმნელებმა წარმოგვიდგინეს ერთგვარი „ნახევარფაბრიკატი“, ნახევარსიმართლე და მოვლენათა უაღრესად ტენდენციური შეფასება. საოცარია: ფილმში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ ქართველმა პოლიტიკოსებმა კი არ დაანგრეს ქვეყანა, როგორც მიუთითებენ ავტორები, არამედ საქართველოში იმხანად არსებულმა მეხუთე კოლონამ იარაღასხმული ოპოზიციის სახით და რუსეთის სამხედრო ნაწილებმა, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობდნენ დეკემბერ-იანვრის სამხედრო-კრიმინალურ გადატრიალებაში.

ისტორიული ფაქტების არასწორად წარმოჩენა ვნებს, უპირველეს ყოვლისა, ახალგაზრდა თაობას, რომელიც არ მოსწრებია აღნიშნულ მოვლენებს. ნაცვლად იმისა, რომ მათ და მთელ საზოგადოებას მივაწოდოთ მოვლენათა ზუსტი, მიუკერძოებელი, პირუთვნელი ანალიზი, მას ვკვებავთ მოვლენების და პიროვნებების შესახებ ცალმხრივი, ტენდენციური მსჯელობით. ეს ყოვლად მიუღებელია სწორედ დღეს, როდესაც გვმართებს, მრავალი ქარტახის შემდეგ, ქვეყანა შემოვაბრუნოთ დემოკრატიისა და ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობის გზაზე.

შევარდნაძის და მისი რეჟიმის 12-წლიანმა სისხლიანმა დიქტატურამ სრულ კატასტროფამდე მიიყვანა საქართველო. ქვემოთ გვსურს ამ რეჟიმის რამდენიმე განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულზე გავამახვილოთ მკითხველთა ყურადღება:

1. დანაშაულებრივი ომის ინსპირირება აფხაზეთში, რაც 1993 წლის 26 სექტემბერს დასრულდა აფხაზეთის დაკარგვით. დღეს ყველასთვის დღესავით ნათელია, რომ

ყოველივე ეს განხორციელდა მოსკოვის და მისი სამხედრო მანქანის აქტიური მონაწილეობით.

2. დანაშაულებრივი პოლიტიკა, რომელმაც საშუალება მისცა ოს სეპარატისტებს და მათ მოსკოველ ბოსებს, რომ საქართველოს იურისდიქციისთვის მოეგლიჯათ ე.წ. „სამხედრო ოსეთი“.

3. პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიასთან და მის ერთგულ შენაერთებთან დასავლეთ საქართველოში წარმოებულ ბრძოლაში ქმედითი დახმარებისათვის მადლობის ნიშნად რუსეთის საოკუპაციო ჯარებისთვის საქართველოს ტერიტორიაზე სამხედრო ბაზების 25 წლით დაკანონება და ქვეყნის შეთრევა ე.წ. „დსთ“-ში, რამაც ხელ-ფეხი გაუხსნა რუსეთს ამ ოდიოზური წარმონაქმნის („დსთ“-ს) „სამშვიდობო ძალების“ სტატუსით აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში საკუთარი საჯარისო შენაერთების შესაყვანად.

4. 1992-2003 წლებში სხვადასხვა დონის (საპრეზიდენტო, საპარლამენტო და ადგილობრივი) არჩევნების შედეგების მასობრივად გაყალბება, რისი დამადასტურებელი მრავალი დოკუმენტია დაცული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო ორგანიზაციებში (ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო საზოგადოება, ჰელსინკის საერთაშორისო ფედერაცია, ჰიუმან რაიტს ვოჩი, ბრიტანეთის და ფინეთის ჰელსინკის ჯგუფები და ა.შ.).

5. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა უხეში და მასობრივი დარღვევები. ამის დასტურია ზემოთ მითითებული საერთაშორისო ორგანიზაციების და აშშ-ის კონგრესის ჰელსინკის კომისიის 1992-2003 წლების ოფიციალური მოხსენებები, ოტო ფონ ჰაბსბურგის ინიციატივით ევროპარლამენტის მიერ მიღებული რამდენიმე რეზოლუცია და ა.შ.

6. აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის 300 ათასამდე მკვიდრის ლტოლვილად ქცევა საკუთარ სამშობლოში და მათი უფლებებითა და მდგომარეობით მრავალნაირი მანიპულირება.

ვფიქრობთ, შთამბეჭდავი ჩამონათვალია ამ დრაკონული პოლიტიკისა, რომლის მეოხებითაც საქართველო კვლავ რუსული ჩექმის ქვეშ მოექცა.

2003 წლის ნოემბრის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების ტოტალური გაყალბების შედეგი იყო სრულიად საქართველოს მასშტაბით გაშლილი ის მძლავრი მშვიდობიანი, არაძალადობრივი საპროტესტო მოძრაობა, რომლის წყალობით საქართველო კვლავ დაადგა დემოკრატიისა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის განვითარების შეუქცევად გზას. ამ საპროტესტო მოძრაობას ხელმძღვანელობდა მიხეილ სააკაშვილი. აუცილებლად აღსანიშნავია ისიც, რომ მ. სააკაშვილის შემოღებულია საქართველოს შესანიშნავი ჰიმნი (ფალიაშვილია მუსიკით) და საქართველოს სახელმწიფო ხუთვარსკვლავიანი დროშა (დავითიან-გორგასლიანი).

სწორედ ეს დემოკრატიული კურსი, სუვერენული საქართველოს სწრაფვა „ნატოსა“ და ევროსტრუქტურებში ინტეგრაციისკენ გახდა უმთავრესი მიზეზი იმისა, რაც მოხდა 2008 წლის აგვისტოში: ბარბაროსული სამხედრო აგრესიისა და ინტერვენციის გზით პოსტკომუნისტურმა რუსეთმა სცადა ქართული სახელმწიფოებრიობის მოსპობა. საბედნიეროდ, მიუხედავად დაღვრილი სისხლისა, მიუხედავად ზემო აფხაზეთის, ახალგორის რაიონის და სოფელ პერევის დროებითი ოკუპაციისა, მან ეს ვერ მოახერხა.

რუსეთის „ველიკოდერჟავულ“ პათოლოგიაზე, კრემლის საჭეთმპყრობელთა მიერ ეროვნული და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების საკითხებით უაღრესად საშიშ და შორს მიმავალ მანიპულაციებზე საუბრისას საჭიროა შევხვით აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიების საკითხს, კერძოდ იმას, თუ 1920-იან წლებში რუსული ბოლშევიკურ-კომუნისტური რეჟიმის მიერ რა მიზნით შეიქმნა ეს ავტონომიები. რუსეთის საბჭოთა საოკუპაციო რეჟიმმა გათვლა გააკეთა აფხაზებისა და ოსების, როგორც ეროვნულ უმცირესობათა ფაქტორზე და დღიდან ავტონომიების შექმნისა, აქტიურად მიჰყო ხელი აფხაზებსა და ოსებს შორის ანტიქართული სულსკვეთების გაღვივებას (რასაც რუსები ხელს არ აკლებდნენ ცარისტული იმპერიის დროსაც), ერთგულად და გულმოდგინედ ასრულებდა რა პეტრე I-ის ანდერძისეულ რჩევა-დარიგებას. განსხვავება ის გახლდათ, რომ ვერსალისა და ვენის სასახლეებს ამ შემთხვევაში მოხერხებულად ჩაენაცვლა, ერთი მხრივ, სოხუმი და ცხინვალი და, მეორე მხრივ – თბილისი. კრემლი იმავეს შეეცადა აჭარაშიც. მაგრამ, საბოლოო ჯამში, შეცდა: კონფესიური განსხვავება აჭარლებსა და დანარჩენ ქართველებს შორის მთლიანად გადაფარა ისტორიულ-კულტურულმა, ეთნიკურმა და ენობრივმა ერთობამ.

აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიების შექმნისას რუსულმა საბჭოთა რეჟიმმა საქართველოში ჩადო ხანგრძლივი მოქმედების ნაღმები, რომლებიც უნდა ამოქმედებულიყო საქართველოს მიერ ძალმომრეობის გზით წართმეული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნისთანავე. როგორც აღვნიშნეთ, აფხაზებსა და ოსებში ანტიქართული, სეპარატისტული სულსკვეთების გაღვივებით, კრემლს მომზადებული

ჰქონდა სათანადო ნიადაგი. შემთხვევითი არ არის, რომ 1918-1921 წლებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ მოქმედებისას რუსეთი აქტიურად იყენებდა საქართველოს სწორედ არაქართული მოსახლეობის ფაქტორს. თავის ერთ-ერთ საყურადღებო ნაშრომში ვახტანგ ითონიშვილი სავსებით სამართლიანად აღნიშნავდა: „... საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის იდეის ზომიერი კომპრომეტირება და ქვეყნის საერთაშორისო პოლიტიკური რენომეს საზიანოდ გარედან ინსპირირებული დანაშაულებრივი აფხაზური და ოსური სეპარატიზმის მონათვლა ე.წ. „ერთა თვითგამორკვევის“ დროშით წართმეულ ნაციონალურ მოძრაობებად, რითაც ასე ისახელა თავი კრემლის ვეება საინფორმაციო-პროპაგანდულმა მანქანამ, ცალკერძ შეიძლება შეფასდეს როგორც საკუთარ მიწა-წყალზე ქართველი ხალხის უფლებების აბუჩად აგდებისა და მის წინააღმდეგ დაგეგმილი პირდაპირი აგრესიის თეორიული უზრუნველყოფის უსაძაგლესი ფორმა. სამწუხაროდ, ამ მძლავრ იდეოლოგიურ დივერსიას ქართულმა მხარემ დროულად ვერ დაუპირისპირა მის ხელთ არსებული უმტკიცესი ისტორიულ-სამართლებრივი კონტრარგუმენტების სრული თავმოყრა და ვერ მოახერხა ქართველთა ისტორიულ მიწა-წყალზე ქართველივე ერის იმუნურ უფლებათა ყოველმხრივ დასაბუთებული დეკლარირება საერთაშორისო რეზონანსის მქონე სოლიდური სახელმწიფოებრივი დოკუმენტის დონეზე, სადაც საქართველოს ტერიტორიის ერთიანობისა და განუყოფლობის პოსტულირების ფონზე სათანადო ასახვას ჰპოვებდა ქვეყნის წინაშე მდგარი ყველა უმწვავესი პრობლემა (მათ შორის ველიკორუსული Divide et impera-ს პოლიტიკის სავალალო შედეგები) და გაბედულად მოხდებოდა მისი დეზინტეგრაციის შემზარა-

ვი პოლიტიკური სცენარის ავტორთა სახელდებით მხილება".

ვ. ითონიშვილის ეს სიტყვები დაინერა 1998 წლის ნოემბერში, როდესაც საქართველოს მართავდა ე. შევარდნაძის რეჟიმი, რეჟიმი, რომელმაც ყოველმხრივ შეუწყობ ხელი 1993-1994 წლებში რუსეთის მიერ ქვეყნის მესამე ოკუპაციას: თავად შევარდნაძე გახლდათ საქართველოს დეზინტეგრაციის შემზარავი პოლიტიკური სცენარის ერთ-ერთი მთავარი ავტორი და კრემლის მონა-მორჩილი!..

„რა თქმა უნდა, ჩვენ არასგზით არ უარვყოფთ აფხაზთა და ოსთა უფლებებს და მათი დაცვის აუცილებლობას. საქართველოს ტერიტორიაზე როგორც ერთი, ისე მეორე ეროვნების წარმომადგენლებს ყოველთვის ჰქონდათ უფართოესი კულტურული ავტონომია. ჩვენ ხაზგასმით აღვნიშნავთ იმას, რომ, როგორც აფხაზეთის, ისე ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიაზე, რომლებიც ყოველთვის წარმოადგენდა საქართველოს მიწას, საქართველოს შემადგენელ ნაწილს, აფხაზებთან და ოსებთან ერთად მუდამ ცხოვრობდნენ ქართველები, ამ ტერიტორიების ავტოქტონი მოსახლეობა. საბჭოთა საოკუპაციო რეჟიმის მიერ შექმნილი იყო ავტონომიები გარედან, იმპერიული ცენტრის მიერ თავს მოხვეული ფორმით და აგებული იყო იმპერიული მიზნების შესაბამისად, პრინციპით – „გათიშე და იბატონე“. თუნდაც სახელწოდება „სამხრეთ ოსეთი“ ხელოვნურია და არასგზით არ ასახავს ისტორიულ-გეოგრაფიულ რეალობას“.

ჯორჯ მარშალის სახელობის უსაფრთხოების კვლევის ევროპული ცენტრის ეგიდით რუსეთ-ჩეჩნეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით გამოქვეყნებულ მოხსენებაში

(2000 წ.) დოქტორი კასტიტის სტალერაიტისი ხაზგასმით აღნიშნავს: „რუსეთის ფედერაციის პოზიცია მდგომარეობს იმაში, რომ ჩეჩნეთი არის რუსეთის ფედერაციის სუბიექტი, რუსეთს კი არ შეუძლია შებღალოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპი, ე.ი. დაუშვას რუსეთის ტერიტორიის ნაწილის გაუცხოება. რუსეთის ფედერაციის პოზიცია ეფუძნება საერთაშორისო სამართალს იმ ნაწილში, სადაც ლაპარაკია საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობაზე. ერის თვითგამორკვევის უფლება აღიარებულია, მაგრამ იგი წარმოდგენილია, როგორც ხალხის უფლების სტატუსის ამალგების უფლება სახელმწიფოს საზღვრების შეცვლის გარეშე. რუსეთის მოქმედება ჩეჩნეთში მიჩნეულია რუსეთის საშინაო საქმედ“.

2008 წლის აგვისტოს მოვლენების დასრულებისთანავე, საერთაშორისო სამართლის ყველა ნორმის უუხეშესი დარღვევით, რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლებამ „დე-იურე“-დ სცნო აფხაზეთის და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ დამოუკიდებლობა. რუსეთმა ურცხვად გათელა ის პრინციპები, რომელთა დაცვას კატეგორიულად მოითხოვს საკუთარი სახელმწიფოს საზღვრებში შემავალ იმ ტერიტორიაზე, რომელიც XVIII საუკუნეში ცეცხლითა და მახვილით დაიპყრო ცარისტულმა რუსეთმა. ან, იქნებ, საერთაშორისო სამართლის ნორმები რუსეთისთვის მოქმედებს, საქართველოსთვის კი არა?!

საქართველოს დეოკუპაციის გზაზე მეტად მნიშვნელოვანი იყო 2009 წელს გაფორმებული აშშ – საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულება, 2009 წლის 9 სექტემბერს გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებული რეზოლუცია ლტოლვილთა დაბრუნებისა და მათი უსაფრთხოების გარანტიების შესახებ და იმავე

დღეს ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ დამტკიცებული რეზოლუცია.

ამდენად, იმჟამად არსებული პოლიტიკური ვითარების ანალიზიდან გამომდინარე (რის საშუალებასაც იძლევა საკმაოდ დიდი რაოდენობა ამ ვითარების ამსახველი წერილობითი ისტორიული წყაროებისა), შეიძლება დავასკვნათ, რომ ერეკლე II-ის და მისი ერთგული დასის მიერ წარმოებული საგარეო პოლიტიკა წარმოადგენდა ყველაზე სავალალო და საბედისწერო მარცხს ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე, მარცხს, რომლის უმწარეს ნაყოფს დღემდე ვიმკით... ამას ერთვის ეროვნული ინტერესების ღალატის ტოლფასი, ნებისთ თუ „უნებლიედ“ 1920-1921 და 1992-1995 წლებში დაშვებული შეცდომები. ყოველივე ეს რუსეთის 300-წლოვან ბარბაროსობასთან ერთად უნდა შეფასდეს როგორც ქართველი ერის სამსაუკუნოვანი ეთნოციდი.

როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ რუსეთის ანტიქართულ პოლიტიკაზე, აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ი. სტალინი და მისი ანტიქართული ნამოქმედარი.

სტალინი და საქართველო

მას შემდეგ, რაც მარქსიზმის ოდიოზური დოგმებით საბოლოოდ „დაბოლილმა“ და „სტალინად“ ტრანსფორმირებულმა „სოსელომ“ საქართველო დატოვა, რუსეთიდან მას ბოროტებისა და უბედურების მეტი არაფერი მოუტანია მშობელი ერისათვის.

როდესაც სტალინიზმით გონებაარეულ ოპონენტებს ველაპარაკებით სტალინის მიერ საქართველოსთვის თავსდატეხილ ჭირ-ვარამზე, პასუხად ხშირად გვესმის: ის მსოფლიო მასშტაბის დიდი მოღვაწე იყო და მის პიროვნებას გლობალურად უნდა მივუდგეთ, აქ საქართველო რა მოსატანიაო. დიახ, რამდენადაც დიდი იყო სტალინი, იმდენად დიდი დარტყმა მიაყენა „ივერთ მხარეს“, რომელსაც ოდესღაც, სიყმაწვილეში გულისამაჩუყებელი სიტყვები მიუძღვნა...

ქვემოთ მოკლედ და შეძლებისდაგვარად სრულად შევეხებით, თუ რა „ამაგი“ დასდო სტალინმა საქართველოს.

1) ჯერ კიდევ 1900-იან წლებში წითელი რაზმის შემადგენლობაში, რომლის წევრები იყვნენ წითელი ტერორისტები – „სტეპკო“ (ვინმე ინწკირველი), აფრასიონ მერკვილაძე, სერგო ორჯონიკიძე და სხვანი, სტალინი ზემოიმერეთის მოსახლეობას აწიოკებდა.

2) რუსეთში 1917 წლის ბოლშევიკური სამხედრო გადატრიალების (რომელიც „დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციად“ იყო სახელდებული) შემდეგ სტალინი გახდა რუსეთის ბოლშევიკური ხელისუფლების ერთ-ერთი ლიდერი: ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრი და ეროვნებათა საქმეების სახალხო კომისარი.

სწორედ ამ პერიოდში გამარჯვებით დაგვირგვინდა ქართველი ერის 116-წლიანი ბრძოლა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის: 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ დამოუკიდებლობის აღდგენა გამოაცხადა.

ამ დროიდან მოყოლებული, ლენინთან, ჩიჩერინთან, კიროვთან, ტროცკისთან, ორჯონიკიძესა და სხვებთან ერთად, სტალინი გვევლინება საქართველოს სუვერენიტეტის წინააღმდეგ რუს ბოლშევიკთა ექსპანსიური პოლიტიკის ერთ-ერთ მოთავედ. ამას მრავალი პირველადი წყარო ადასტურებს. მოვიხმობ რამდენიმე მათგანს.

გაზეთ „პრავდას“ 1920 წლის 30 ნოემბრის ნომერში, სათაურით „მდგომარეობა კავკასიაში“, გამოქვეყნდა საუბარი სტალინთან, რომელშიც რუსეთისათვის კავკასიის მნიშვნელობისა (ნედლეულის, სანავის და სურსათის წყარო; სტრატეგიული მდებარეობა, სტრატეგიული მნიშვნელობის გზები და ა.შ.) და რეგიონში ანტანტის აქტიურობის აღნიშვნისას სტალინი ასაბუთებს ამიერკავკასიის დაპყრობის აუცილებლობას.

1921 წლის 24 იანვარს სტალინი რუსეთის ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს სწერდა: „გთავაზობთ მოიწონოთ ჩიჩერინის ხაზი საქართველოსთან დაკავშირებით და მისცეთ დირექტივა რესპუბლიკის სამხედრო რევოლუციურ საბჭოს საკითხის სამხედრო ჩარე-

ვის გზით გადასაწყვეტად, კავკასიაში მოსამზადებელი სამუშაოს დაუყოვნებლივ დანყების აუცილებლობის შესახებ“.

იმავე წერილში ავტორი მიუთითებს საქართველოს განაპირა რაიონებში ორჯონიკიძის ხელმძღვანელობით ამბოხების მომზადების აუცილებლობაზე. პარტიის პლენუმმა მხარი დაუჭირა სტალინის ამ წინადადებას (იხ. საქართველოს ოკუპაცია და ფაქტობრივი ანექსია. რუსულ ენაზე, თბილისი, 1990, გვ. 15-16).

ოთხი დღის შემდეგ, 1921 წლის 28 იანვარს სტალინი ორჯონიკიძეს ატყობინებდა: „ცეკა-მ მიიღო გადაწყვეტილება მოსამზადებელი სამუშაოს დანყების შესახებ იმ ვარაუდით, რომ საჭირო გახდება სამხედრო ჩარევა და საქართველოს ოკუპაცია“ (იხ. იქვე, გვ. 16).

აღნიშნული წლის 15 თებერვალს საქართველოს საზღვრებში შემოჭრილი მე-11 წითელი არმიის სამხედრო-რევოლუციური საბჭოს ხელმძღვანელს, სერგო ორჯონიკიძეს სტალინი ატყობინებდა: „ახლავე შეუთიე, დასტურია, აიღე ქალაქი“ (იხ. იქვე, გვ. 18).

ძალზე საგულისხმოა საქართველოს ოკუპაცია-ანექსიის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური მონაწილის, ფილიპე მახარაძის 1921 წლის 8 დეკემბრის 3 მოხსენებითი ბარათი ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისადმი, რომელშიც ვკითხულობთ: „1921 წლის დამდეგს, ე.ი. საქართველოს გასაბჭოების მომენტში, აქ ჩვენი პარტიული ორგანიზაციების მდგომარეობა უაღრესად სავალალო იყო... მოხდა ისე, რომ, როცა წითელი ჯარების შეტევა დაიწყო, ამ შეტევის მიზნებსა და განზრახვაზე საქართველოში არც ერთმა უჯრედმა კი არა, პარტიის არც ერთმა წევრმაც კი სრულიად არაფერი არ იცოდა...“

ამრიგად, გამოვიდა შემდეგი: საქართველოს საზღვრებში წითელი ჯარების შემოსევამ და საბჭოთა ხელი-

სუფლების გამოცხადებამ გარედან დაპყრობის ხასიათი მიიღო, რადგან ამ ქვეყანაში ამ დროს აჯანყების დაწყება არც უფიქრია ვინმეს" (იხ. ლ. თოიძე, საქართველოს პოლიტიკური ისტორია - 1921-1923 წლები. თბილისი, 1999, გვ. 15).

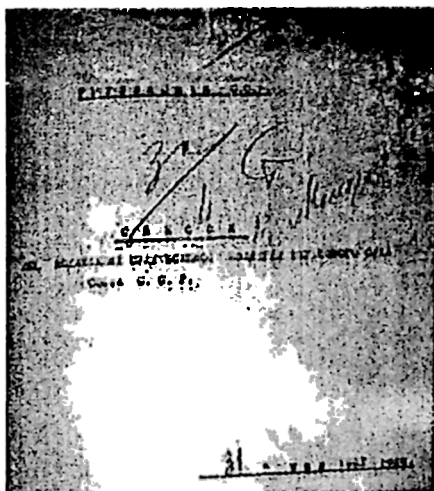
იმაზე, თუ რაოდენ „სამოკავშირეო“ იყო ურთიერთობა მოსკოვსა და მოკავშირე რესპუბლიკებს შორის, ნათლად მეტყველებს 1921 წელს, პარტიის ერთ-ერთ პლენუმზე სტალინის მიერ თქმული: „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის უფლებები უთანაბრდება არა საგუბერნიო კომიტეტის, არამედ საოლქო კომიტეტის უფლებებს“ (იხ. იქვე, გვ. 20).

3) სტალინი იყო 1920-იანი წლების დამდეგს საქართველოსთვის ტერიტორიების ჩამოჭრის ინიციატორი. ჯერ კიდევ 1921 წლის 10 თებერვალს „პრავდაში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში სტალინი მიუთითებდა, რომ საქართველო მეზობლების - სომხეთისა და თურქეთის ხარჯზე აფართოვებდა თავის ტერიტორიას. ეს იყო ერთგვარი პრელუდია იმისა, რაც საქართველოს ოკუპაციანეკსიის შემდგომ მოხდა: სომხეთს გადაეცა ყოფილი ლორეს ნეიტრალური ზონა, ხოლო თურქეთს (რომელმაც ბოლშევიკურ რუსეთს საქართველოს ოკუპაციაში დახმარება აღმოუჩინა) ართვინის, არტაანის (არდაგანის), ოლთისის ოლქები და ფოცხოვის თემი.

სომხეთისათვის ლორეს გადაცემა მოხდა 1921 წლის 7 ივლისს, რუსეთში ბოლშევიკური პარტიის კავბიუროს სხდომაზე, რომელზეც სწორედ სტალინის აქტიური მონაწილეობით იქნა განხილული საქართველოსა და სომხეთის შიდა საზღვრების საკითხი (იხ. საქართველოს შსს საარქივო სამმართველოს ყოფილი პარტაქტივის მე-14 ფონდი, აღწ. 1, საქ. 6).

4) 1937 წლამდე აკრძალული იყო ილიას და მისი მემკვიდრეობის ნებისმიერი სახით პოპულარიზაცია. ცნობილი ქართველი მეცნიერის პავლე ინგოროყვას ხელმძღვანელობით, 20-იან წლებში მოქმედი გამომცემლობა „ქართული წიგნი“ სწორედ ილია ჭავჭავაძის მრავალტომეულის (1925-1927) გამოცემას შეეწირა. ცინიზმის უდიდესი გამოვლინება იყო 1937 წელს, როდესაც საქართველოში პატრიოტთა სისხლი ზღვად იღვრებოდა, ილიას დაბადებიდან მე-100 წლისთავის ზარზეიმით აღნიშვნა და ისიც, რომ 1940 წელს ილიას საფლავის წინ მისი მკვლელობის ერთ-ერთი ორგანიზატორის ფილიპე მახარაძის საფლავი გაითხარა.

5) ხშირად გაიგონებ სტალინისტთა მტკიცებას, თითქოს მათ კერძს არანაირი შეხება არ ჰქონდა 1920-1930-იანი წლების რეპრესიებთან. მტკნარი სიცრუეა! ამის საილუსტრაციოდ მოვიხმობთ ორ მნიშვნელოვან წყაროს. მასში შესანიშნავად ჩანს სტალინის, როგორც პირსისხლიანი ტირანისა და ნამდვილი ნეკროფილის სახე. გთავაზობთ ასლს ერთი დოკუმენტისა, რომელიც 1937 წლით თარიღდება.

ამ საიში შეყვანილ „ხალხის მტრებს“ შორის არიან სახელოვანი ქართველი რეჟისორი სანდრო ახმეტელი და მისი დასის წევრები

[illegible]

ლადო ჯორჯაძის შვილი ალექსანდრე „ჩეკაში“ მუშაობდა, როცა მამამისი დასახვრეტად გაიყვანეს. ითხოვა შვილმა მამის სიცოცხლე. მაშინ ჩეკისტმა მას მამის დახვრეტა უბრძანა. ალექსანდრემ იძრო იარაღი და ჩე-

კისტი სიცოცხლეს გამოასალმა. ალექსანდრე ჯორჯაძე იქვე აკუნეს. ყველა პატიმარი გამოიყვანეს და უკლებლივ ჩახოცეს. ივანე მაჩაბლის შვილი ნიკუშა იმ დღეებს ემსხვერპლა.

ამშ-ში ცოტა ხნის წინ დაფუძნებული კომუნიზმის გლობალური მუზეუმის (<http://www.globalmuseumoncommunism.org>) მასალების თანახმად, ყოფილ საბჭოთა იმპერიაში სასტიკ რეპრესიებს ემსხვერპლა 20 მილიონი ადამიანი.

იბადება ბუნებრივი კითხვა: რით განსხვავდებოდა სტალინი ჰიტლერისაგან, ან რატომ იყო იგი ჰიტლერზე ნაკლებად დამნაშავე კაცობრიობის წინაშე?! ამას დაუმატეთ რუსი ბოლშევიკების მიერ 1940 წელს კატინში მრავალი ათასი პოლონელის დახვრეტა (რაც რუსებმა ურცხვად გადააბრალეს ფაშისტებს) და დასავლეთ უკრაინაში უშუალოდ სტალინის მითითებით განხორციელებული „გოლოდომორი“, რომლის დროსაც შიმშილით რამდენიმე მილიონი უკრაინელი დაიღუპა...

ვფიქრობთ, დღესავით ნათელია – სტალინი, რომელიც ოფიციალურ საბუთებში მშობლიურ ენად რუსულს ასახელებს, იყო საქართველოს დაუძინებელი და უბოროტესი მტერი!

ტელეკომპანია „რუსთავი 2-ის“ გადაცემა „პოსტსკრიპტუმმა“ ჩაატარა ტელემაყურებლების ინტერაქტიური გამოკითხვა გორში სტალინის ძეგლთან დაკავშირებით: დავტოვოთ, დავშალოთ, თუ მუზეუმში შევიტანოთ?

შედეგმა (47% თვლის, რომ უნდა დავტოვოთ) კიდევ ერთხელ აჩვენა, რომ სინამდვილის დანახვა ისე, როგორიც ის ჭეშმარიტად არის, ხშირად ძალიან ძნელია, როდესაც მის შესახებ არსებობს დიდი ხნის ნალოლიავები ცრუ აზრი და მის საფუძველზე შექმნილი რწმენა.

როცა გალილეიმ განაცხადა: მზეს შავი ლაქები აქვსო, ზოგიერთმა მისმა თანამედროვემ ტელესკოპში გახედვაც კი არ მოისურვა, რომ ამაში დარწმუნებულიყო. გალილეი წერდა კეპლერს: რა ვქნა, ვიცინო თუ ვიტყვი?

ჩვენც იგივე კითხვა გვებადება – ვიცინოთ თუ ვიტყვი? როგორც ჩანს, საქმე სასაცილოდ სულაც არა გვაქვს!

იმ 47 პროცენტს მინდა შევახსენო, თუ რა დიდ შეცდომას, არა, შეცდომას კი არა – რა დიდ ცოდვას სჩადიან, როდესაც ასეთ არჩევანს აკეთებენ. საქართველოს მრავალი და მრავალი ათასი საუკეთესო შვილის, საქართველოს თავისუფლებისათვის შეწირული გმირების სულთა ხსოვნის წინაშე მოვალენი ვართ, მათი მკვლელის სახელსა და ძეგლს ადგილი საქართველოს ისტორიის სანაგვეზე მივუჩინოთ.

სტალინი საბჭოთა რუსეთის იმპერატორი იყო და შექმნა უძლიერესი რუსული იმპერია. თუმცა მასაც, ისევე, როგორც პეტრე ბაგრატიონს, „ჯეროვანად დაუფასეს ღვანლი“ – ბაგრატიონის ძეგლი ააფეთქეს ბოროდინოში, სტალინის ცხედარი კი 1961 წელს გამოაბრძანეს მავზოლეუმიდან, სადაც ის იწვა ობერჯალათ ლენინის გვერდით.

ბატონმა ლაშა ბულაძემ ბრძანა, თუ ეს ძეგლი ბრენდია, მუზეუმში გადავიტანოთ, თან ისიც დაამატა, რომ ეს ტურისტების მოსაზიდად გამოგვადგებაო. მკრეხელობაა! ქართველთყლაპია და საქართველოს დამოუკიდებლობის დამსამარებელი დიქტატორის ძეგლის ადგილი არც მუზეუმშია. მკრეხელობაა ამ ძეგლის ტურისტული მიზნებისთვის გამოყენებაც.

ერთხელ და სამუდამოდ უნდა ითქვას გადაჭრით, მიკიბვ-მოკიბვის გარეშე: ქართულ მიწაზე არ არის

სტალინის მონუმენტის ადგილი, ისევე, როგორც დაუშვებელია საქართველოში მისი სახელობის ქუჩების არსებობაც. მკრეხელობაა, აგრეთვე, მთანმინდაზე საქართველოს დამაქცევარის დედის – კეკეს საფლავის არსებობა.

გორელებს კი ვურჩევთ: ქალაქში დაიდგას დიდი მამულიშვილის იაკობ გოგებაშვილის ძეგლი, ის ხომ გორის რაიონის სოფელ ვარიანიდან იყო!

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბაშიძე დ. „გიორგი დეკანოზიშვილი“, გაზ. ლიტერატურული საქართველო, 8 აპრილი, 1988 წ.
2. ანდრო დეკანოზი. „გიორგი დეკანოზიშვილი“. ჟურნალი „ქართველი ერი“, ბერლინი, 8-9, 1944.
3. ამირეჯიბი შ. ადამიანები და საქმენი, ჟურნალი „კავკასიონი“, ნიგნი მეოთხე, პარიზი, 1930.
4. ასათიანი ა. ამერიკა და რუსეთი, ჟურნალი. „ივერია“, პარიზი, 5-6, 1953.
5. არიოსი რ. ჯვაროსანთა დროიდან. ჟურნალი „კავკასიონი“, ნიგნი მესამე, პარიზი, 1929.
6. „ბედი ქართლისა“, ჟურნალი, პარიზი, 16, 1954.
7. ბინაძე ლ. არ დავინყება მოყვრისა, ქუთაისი, 2004.
8. ბენდიანიშვილი ა. ეროვნული საკითხი საქართველოში, – 1801-1921. გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1980 (თავი „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“).
9. ბენდიანიშვილი ა., დაუშვილი ა., სამსონაძე მ., ქოქრაშვილი ხ., ჭუმბურიძე დ., ჯანელიძე ო. რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში. თბილისი, 2008.
10. გაბაშვილი რ. „რაც მახსოვს“, მიუნხენი, 1959.
11. გამსახურდია ზ. „საქართველოს სულიერი მისია“, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1990.
12. გიორგაძე გრ. საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში. 1864-1905. სახელგამი, ტფილისი, 1928 (ქვეთავი – „სტუდენტობა – საქართველოს თავისუფლების ლიგა“).

13. დავით ბატონიშვილი. ახალი ისტორია; ბაგრატ ბატონიშვილი. ახალი მოთხრობა. თამარ ლომოურის გამოცემა, თბილისი, 1941.
14. დ'კიუსტინი მარკიზ. ნიკოლოზ I-ის დროინდელი რუსეთი, თბილისი, 2008.
15. ეროვნული თვითმმართველობა. ვ. ბეჟანიშვილის გამოცემა, ვ. ჭელიძის სტამბა, ქუთაისი, 1905.
16. ზალდასტანიშვილი რ. საქართველოს 1924 წლის ამბოხება (გივი მაღულარიას წინასიტყვაობა), თბილისი, 1994.
17. ითონიშვილი ვ. რუსიანობა (რუსობა). ჟურნალი „საერთაშორისო ასოციაცია, კავკასია: ეთნიკური ურთიერთობები, ადამიანის უფლებები, გეოპოლიტიკა“. წელინდეული, 2001, 2002, თბილისი, 2003.
18. ითონიშვილი ვ. ნარკვევები კავკასიის ისტორიიდან, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2002.
19. „კავკასიონი“, ჟურნალი, ამბავნი კავკასიისა, პარიზი, XV, 1971.
20. კაკაბაძე ს. ქართველი ხალხის ისტორია, 1783-1921. გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2003.
21. კალანდაძე შ. 50 წლისთავი. – ჟურნალი „ივერია“, პარიზი, 14, 1971.
22. კანდელაკი კ. რას ამბობენ ფაქტები. პარიზი, 1927.
23. კარმანი რ. გრიგოლ რობაქიძე და მითოსის აღორძინება. – ჟურნალი „ბედი ქართლისა“, პარიზი, 47, 1964.
24. კერესელიძე ლ. ჩვენი იდეოლოგიის ზოგიერთი მხარეები. გაზ. „თეთრი გიორგი“, 74-75, პარიზი, 1934.
25. კედია სპ. ილია ჭავჭავაძე (ერთი თვალის გადავლებით). გაზ. „საქართველოს გუშაგი“, პარიზი, 1, 1932.
26. კეიტაშვილი მ. ჩემი თავგადასავალი. მასალები ამერიკული დღიურიდან, გამომცემლობა „კიდევაც დაიზრდებიან“, თბილისი, 1991.

27. „კოლხიდა“, გაზეთი, 201, ქუთაისი, 1911.

28. „კომუნისტი“, გაზეთი, თბილისი, 1924 წლის 2 დეკემბერი.

29. „კომუნისტური გადატრიალება და საქართველოს ოკუპაცია“, საგანგებო კომიტეტის სპეციალური ანგარიში 6, აშშ-ის წარმომადგენელთა პალატა, ოთხმოცდამესამე კონგრესი, მეორე სხდომა, 1954 წლის 31 დეკემბერი, ვაშინგტონი, 1955 (ქართული თარგმანი, თბილისი, 2008).

30. კირთაძე ნ. საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლის ისტორია. XX საუკუნის 20-იანი წლების პირველი ნახევარი, თბილისი, 1998.

31. კვინიტაძე გ. ჩემი პასუხი („მაცნეს“ ბიბლიოთეკა, ისტორიის სერია), თბილისი, 1990.

32. ლასხიშვილი გ. მემუარები, ტფილისი, 1934.

33. ლაშაური მ. დიდი ეროვნული და სოციალური მოძრაობა საქართველოში. ჟურნალი „თავისუფლების ტრიბუნა“, პარიზი, 40, 1983.

34. ლისტი ფრანც ფონ. საქართველოს რესპუბლიკის უფლებრივი მდგომარეობა, თბილისი, 1918.

35. ლომაშვილი ფ. საქართველოს ისტორია. 1918-1991 (სახელმძღვანელო საშ. სკოლების XI კლასისათვის). გამომცემლობა „განათლება“ (მეხუთე გამოცემა), თბილისი, 2002.

36. ლუი ლე ფური. საქართველო და საერთაშორისო უფლება (თარგმანი ფრანგულიდან), „დამოუკიდებელი საქართველოს“ გამოცემა, 3, პარიზი, 1933.

37. მანველიშვილი ალ. რუსეთი და საქართველო (1801-1951), ტ. I, პარიზი, 1951.

38. მანწკავა ი. ჩვენი ხაზი, ჟურნალი „ორნატი“, ნაკვ. 3, პარიზი, 1934.

39. მაზნიაშვილი გ. მოგონებანი (1917-1925), ბათუმი, 1990.

40. მაჭარაძე ვ. მასალები XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, ნაწ. III, ნაკვეთი I, თბილისი, 1988.

41. მარტენი უ. კავკასია. ჟურნალი „სამშობლო“, პარიზი, 27, 1939.

42. ნოზაძე ვ. კავკასიის გეოპოლიტიკისათვის. გაზ. „დამოუკიდებელი საქართველო“, პარიზი, 56, 1930.

43. პატარიძე ე. პეტრე დიდის ანდერძი და ისტორიული განაჩენი, ჟურნალი „სამშობლო“, 21-22, პარიზი, 1937.

44. ჟორდანია ნ. ჩემი წარსული (მოგონებანი), პარიზი, 1953.

45. „საქართველო“, გაზეთი, 1, პარიზი, 1903.

46. „სახალხო საქმე“, გაზეთი, 823, 1920.

47. სალია კ. პროფესორი მიხეილ წერეთელი. ჟურნალი „ბედი ქართლისა“, 3, პარიზი, 1948.

48. სახოკია თ. ჩემი საუკუნის ადამიანები, თბილისი, 1969.

49. საქართველოს ისტორია. XIX საუკუნე (სახელმძღვანელო თსუ-ის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის). გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბილისი, 2004 (თავი XIII, პარაგრაფი I, „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“).

50. „საქართველოს ეროვნული არქივის სახელმწიფო საისტორიო არქივი“, ფონდი 153, აღწერა 1, საქ. 3202.

51. „საქართველოს ეროვნული არქივის სახელმწიფო საისტორიო არქივი“, ფონდი 157, აღწერა 1, საქ. 430.

52. „საერთაშორისო ასოციაცია“, ჟურნალი. კავკასია: ეთნიკური ურთიერთობები, ადამიანის უფლებები, გეოპოლიტიკა, წელიწდეული, თბილისი, 2001.

53. „საერთაშორისო ასოციაცია“, ჟურნალი. კავკასია: ეთნიკური ურთიერთობები, ადამიანის უფლებები, გეოპოლიტიკა, წელიწდეული, თბილისი, 2002.
54. „საერთაშორისო ასოციაცია“, ჟურნალი. კავკასია: ეთნიკური ურთიერთობები, ადამიანის უფლებები, გეოპოლიტიკა, წელიწდეული, თბილისი, 2003.
55. სონლულაშვილი ა. დაზვერვის ისტორიიდან, თბილისი, 2008.
56. ურუშაძე ლ. ბოლშევიზმ-მენშევიზმი და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (1918-1921), თბილისი, 2005.
57. ურუშაძე ლ. სტალინი და საქართველო ანუ თვალი გაუფხნოროთ რეალობას. გაზ. „ქართული უნივერსიტეტი“, 39, თბილისი, 2009.
58. ურუშაძე ლ. ქართველ სოციალ-დემოკრატთა (მენშევიკთა) პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხისათვის, გაზ. „ქართული უნივერსიტეტი“, 40, თბილისი, 2009.
59. ურუშაძე ლ. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობათა რაობისათვის, ჟურნალი „ამირანი“, XXII, თბილისი, 2009.
60. ურუშაძე ლ. სვანეთის უკანასკნელი მთავარი – კონსტანტინე (მურზაყან) დადემქელიანი. ჟურნალი „ფუძე“, 2, თბილისი, 2009.
61. ფირცხალავა ს. ამბავთა და საქმეთა მოლოდინში, პარიზი, 1935.
62. „ქართველი ერი“, ჟურნალი, 8-9, ბერლინი, 1944.
63. შარაძე გ. ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტომი პირველი, თბილისი, 2001.
64. შველიძე დ. პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში. ეროვნული დემოკრატები. გაზ. „ერი“, 31 ივლისი, თბილისი, 1911.
65. წერეთელი მ. ერი და კაცობრიობა, თბილისი, 1990.

66. ჯავახიშვილი ივ. ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, თბილისი, 1937.

67. Бутков П. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 г., ч. I,II, СПб, 1869.

68. Вачнадзе М., Гурули В., Бахтадзе М. История Грузии – [http://www.krotov.info/libsec/03 v/vach/nadze 4.htm](http://www.krotov.info/libsec/03_v/vach/nadze_4.htm) (2006).

69. Неверов В., Иголкин А. Нефть и революция 1905 года. – Газ. «Русский вестник», Москва, № 16, 1993.

70. «Объединенный Кавказ», журнал № 1-3, Мюнхен, 1954.

71. Оккупация и фактическая аннексия Грузии. Документы и материалы, Тбилиси, 1990.

სარჩევი

რუსეთის ანტიქართული პოლიტიკა.....	3
გეორგიევსკის ტრაქტატი	7
რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის სამი ეტაპი.....	12
სტალინი და საქართველო.....	67
გამოყენებული ლიტერატურა	76